

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

SOFIA UNIVERSITY
ST. KLIMENT OHRIDSKI

Факултет по класически и нови филологии
Катедра „Англицистика и американистика“

Райна Бисерова Росенова

АВТОРЕФЕРАТ

към дисертационен труд на тема

**Reason and Sensibility
in the Poetry of Charlotte Smith and Mary Robinson**

**Разум и чувствителност
в поезията на Шарлот Смит и Мери Робинсън**

за придобиване на образователна и научна степен „доктор“

професионално направление **2.1 Филология (Литература на народите от Европа,
Америка, Африка, Азия и Австралия)**

научна специалност **Английска литература – Романтизъм**

Научен ръководител: доц. д-р Юлия Иванова Стефанова

София

2019 г

Дисертационният труд е обсъден и предложен за публична защита на заседание на катедра „Англицистика и американистика” при Факултет по класически и нови филологии на Софийски университет „Св. Климент Охридски” от 18.06.2019 г.

Дисертационният труд е написан на английски език и се състои от въведение, две смислови части с отделни глави, заключение и библиография. Обемът му е 259 страници (371 стандартни страници), от които 16 страници библиография, включваща 209 заглавия.

Председател на научното жури:

Рецензенти:

- 1.
- 2.

Съдържание

Обем и структура на дисертационния труд	7
Въведение	
Чувства: дефиниции и контексти	10
Шарлот Смит и Мери Робинсън: Кратка справка	18
От лично чувство към социална приемственост: радикализъм, революция, реформа	19
Смит и Робинсън: Радикализъм в романите	23
Готическото и възвишеното	27
Част първа. Разумът и чувствата като лично преживяване	
i. „Скърби, които Разумът отказва да забрави”: Шарлот Смит и „Елегически сонети”	33
ii. „Защото тази празна скръб, печал по пътя ми застила”: Мери Робинсън и „Сафо и Фаон”	37
iii. Кода	40
Част втора. Разум, Чувства, Политика	
i. Шарлот Смит: Филантропия и националният въпрос в поемите „Емигрантите” (1793) и „Бийчи Хед” (1807)	41
„Емигрантите” (1793): война и изгнание	41
„Бийчи Хед” (1807): Исторически фрагменти и настоящи действителности	46
ii. Мери Робинсън: Радикализъм и чувства в <i>Ainsi va le Monde</i> (1790), „Пътят на свободата” (1801) и „Лирически сказания” (1800)	50
<i>Ainsi va le Monde</i> (1790) и политическите поеми от началото на 1790-те	50
„Пътят на свободата” (1801): Френската революция като апокалипсис и хилиастични виждания за реформа	53
„Лирически сказания” (1800): ужасът на алиенацията, войната, робството и социалното разделение	56
Заклучение	61
Цитирана литература в автореферата	62
Приносни моменти	70
Списък с публикации	71

БЛАГОДАРНОСТИ

Писането на дисертацията бе важен процес в академичното ми развитие, през който приятелството и подкрепата, оказана ми от близки и приятели, бяха изключително важни за мен. Искам да благодаря на Катедра „Англицистика и американистика” (СУ „Св. Климент Охридски”) за тяхното съдействие и че ми предоставиха възможност да придобия опит в преподаването на курсове по периода, който е предмет на изследването ми. Искам да изразя личните си благодарности към д-р Ирина Кюланова за огромната подкрепа и безценна помощ. Благодаря и на колегите докторанти Николета Стойкова и Александър Костов за подкрепата и насърчаването. Благодаря също така и на екипа на British and American Studies Resource Centre, Христина Христова, Катя Жикова и Цветелина Станева, които също бяха до мен. Благодарности и към близкия ми кръг от приятели и семейството ми.

Искам да благодаря на доц. д-р Юлия Стефанова и гл. ас. д-р Любомир Терзиев за подкрепата, насоките и помощта по работата на дисертационния ми труд и затова, че ми гласуваха доверие, като ме приеха в екипа си.

Желая да изкажа специални благодарности към проф. Тим Фулфорд (De Montfort University), който ми оказа безценно съдействие в разработката на статия за публикация, тук част от главата „For one blank sorrow, saddens all my way”: Mary Robinson’s *Sappho and Phaon*.” Благодаря и на двамата рецензенти за коментарите и препоръките им.

Бих желала да благодаря на The University of Sheffield, чиято библиотека и ресурси имах възможността да използвам, докато преподавах в лятното училище на ELTC през лятото на 2018.

И не на последно място искам да благодаря и на всички учени и специалисти, чиито доклади, дискусии и беседи по време на конференциите, в които имах удоволствието да участвам, ме вдъхновяваха и разширяваха знанията ми за периода, предмет на моите академични интереси.

Обем и структура на дисертационния труд

Трудът се състои от въведение, две смислови части и заключение. Първата част от анализа се състои от две подглави, всяка от които изследва стихосбирка със сонети на авторките, чиято поезия е фокус на изследването. Втора част се състои от две основни глави, разделени на няколко подглави. Тези подглави разглеждат по-дълги и важни за периода стихотворения на Шарлот Смит и Мери Робинсън, като ги позиционират в по-широкия контекст на периода. Дисертацията цели да представи прочит на значими идеи и дискурси от края на осемнадесети и началото на деветнадесети век в женското писане, като подчертае ролята на жените писатели, чиито възгледи демонстрират будна позиция по въпроси от социално и естетическо естество.

Въведението представя методологията и обхвата на изследването, като представя набора от понятия и идеологии, които се използват в дисертационния труд. Въведението разполага авторките и техните произведения в контекста на периода и централните за него дискурси, разглеждани в дисертацията.

Първа глава от първа част изследва „Елегически сонети” на Шарлот Смит. Анализът представя прочит на сонетите в стихосбирката като прояви на лично чувство, което подчертава дълбоката чувствителност на жената-поет. Това е чувствителност, която е регулирана от разума, което предотвратява превръщането ѝ в пагубна за индивида емоция. Тези лични чувства са предадени през призмата на меланхолията и състраданието. И двете чувства са знакови за периода, тъй като играят важна роля в културния и идеологичен контекст в края на осемнадесети век. Меланхолията като разположение на духа свидетелства не само за чувствителността на автора, но и за неговия гений. Състраданието от своя страна демонстрира способността на автора за съпричастност и идентификация с другия. Главата разглежда и употребата на възвишеното и готическото като способности, чрез които се подчертава фрагментацията на аз-а. По този начин пейзажът служи като обективен корелатив на емоционалното състояние на лирическия говорител. От друга страна, присъщото за някои от сонетите анти-трансцендентално преживяване играе идеологическа роля, тъй като акцентира върху действителността, а не върху трансценденталния идеализъм на съзнанието, което традиционното преживяване на възвишения момент предполага.

Втора глава разглежда така наречения отговор на Робинсън към стихосбирката на Смит, а именно сонетния цикъл „Сафо и Фаон.” В сонетите Робинсън драматизира конфликта между страстта и разума като следствие от несподелената любов на Сафо към Фаон. Прочитът защитава тезата, че Робинсън цели да покаже нуждата от баланс между разум и чувства, като представя пагубния ефект на чувствата, които не могат да бъдат подчинени на разума, и по този начин водят до екзистенциален и творчески срив. В тази връзка се разглежда и идеята за социалната и нравствена роля на жената-поет в публичната сфера, която бива подсилена от синтеза между разума и чувствата. Именно за това е важно, че главната героиня в цикъла е поетесата Сафо, която бива имплицитно съпоставена с персоната на Робинсън като жена поет, способна да използва творческия си потенциал и чувствителност, за да засегне по-глобални социални проблеми. Тръгвайки от този постулат, дисертацията се фокусира върху обществените функции на чувствителността, които Смит и Робинсън демонстрират в социално-политическите си стихотворения.

Глави първа и втора от втората част на дисертацията изследват именно този аспект от творчеството на двете авторки, като представят близко четене на ролята на разума и чувствата в социалния и исторически контекст на периода. Анализите върху „Емигрантите: Поема в две части” (1793) и „Бийчи Хед” (1807) в **първа глава** се фокусират върху социалната критика на Смит в двете стихотворения, като правят препратки и към други произведения от цялостното ѝ творчество. В „Емигрантите” Смит съчувства на изгнаниците, принадлежащи на френската аристократична прослойка, идентифицирайки се с чувството им на отчуждение и загуба. Въпреки емпатията, която персоната на Смит демонстрира, Смит критикува подривната социална и политическа система както на Франция, така и на Англия, като подканва читателя към размисъл и реформа. Освен подриването на трансценденталното преживяване, друг характерен похват за Смит е и подриването на традиционни способности, като например пасторала. По този начин Смит дестабилизира митологизирания възглед за идилията на живота в провинцията, като подчертава неговата тежка действителност. В поемата „Бийчи Хед” Смит разглежда заплахата от контрабандни действия като възможен начин за прехрана, продиктуван от несигурното състояние на земеделието. Тези социални проблеми се разглеждат и като свързани с моралните принципи на индивида. Смит изтъква склонността към продажност като белег на съвременното общество и повлияна от политиките на страната за търговска и имперска експанзия.

Втора глава проследява участието на Робинсън в съвременните социални и политически дебати, като засяга нуждата за преоценка на историческия и социален контекст. Ако, както бе отбелязано, в „Сафо и Фаон” Робинсън защитава идеята за идеологическата функция на синтеза между разум и чувства, то в „Лирически сказания” и „Пътят на свободата” тя демонстрира социалния и политически аспект на този синтез, като изтъква обществената роля на жената-поет. Въпреки мелодраматичния тон на стихотворенията в „Лирически сказания,” сборникът се занимава с актуални проблеми, целяйки да предизвика чувство на състрадание у читателя и да го накара да се замисли. Поемата „Пътят на свободата” представя широка картина на революционните и следреволюционни събития разтърсили Европа, представяйки ги като апокалиптично и готическо зрелище на разруха, насилие и кръвопролитие, последвано от хилястична представа за реформа и мир. Робинсън драматизира не само последвалото потъпкване на революционните идеали за свобода, равенство и независимост, но и нуждата от социална реформа, която да съумее да приложи тези идеали на практика. Важна тема в поемата е и взаимовръзката между природа, свобода и нравственост, които са фундаментални за така наречените естествени закони. Освен тези централни за анализа произведения, главата прави препратки към други важни произведения, за да представи по-задълбочен прочит на обществените, политически и идеологически убеждения на Робинсън.

Заключението обобщава главните цели на изследването и представените аргументи в отделните глави, като изтъква важността на творчеството на Шарлот Смит и Мери Робинсън за периода и тяхната обществено-политическа роля като жени поети в контекста на различните дискурси, ключови за края на осемнадесети и началото на деветнадесети век. Текстът прави и кратки препратки към важността на съответните дискурси в творчеството на други поети и писатели, споделящи сходни идеологии.

Въведение

Чувства: дефиниции и контексти

Централните философски дебати от осемнадесети век обикновено се фокусират върху разума и чувствата като противоположности. Отличителна характеристика на Просвещението е възприемането на рационалността като основен атрибут на човешката същност, докато чувствата имат второстепенно значение. За тях се счита, че са подчинени на разума, поради негативното влияние, което могат да окажат върху индивида и поведенческите му белези. Този възглед обаче започва да се променя осезаемо през втората половина на века, когато чувствата изместват разума като главен принцип, който обуславя нравствеността на индивида. Тази промяна се счита за реакция срещу прекомерната рационализация на всички аспекти в живота.¹

Дискурсът на чувствата и тяхната роля в изграждането на морално съзнание заема централно място през втората половина на осемнадесети век. Текстовете от края на осемнадесети век акцентират върху взаимосвързаността между разум и чувства като равнозначни принципи, способстващи сформирването на нравствеността и моралните принципи на индивида. Сюзън Манинг изтъква, че чувствата се считат за „преходна фаза между залеза на нео-класическия ‚Разум‘ и възникването на романтичното ‚Въображение‘” (81). Това е важно, тъй като въображението предполага не само творчески порив, но и имагинерна идентификация с друго човешко същество в контекста на споделени екзистенциални състояния. Тази идентификация, или емпатия, е основен принцип в идеологическото измерение на чувствата като дискурс. Удачен пример как жените писатели от периода възприемат въображението е схващането на Мери Устънкraft. В писмо до тогавашния си любовник Гилбърт Имлей, Устънкraft пише:

Мога трижди да ти докажа, че то [въображението] е майка на чувството, то е най-великата отличителна черта на човешката природа, единственият чистител на страстите – животните

¹ Това описание не цели да представи проблема в неговата цялост, а служи като общо въведение в темата и проблемите, които дисертацията изследва. Връзката между разума и чувствата далеч не е толкова елементарна. В автореферата използвам термините чувства и чувствителност като сродни в определени контексти, в опит да предам различните нюанси на английското *sensibility*.

притежават доза разум, и сетива, като човешките, ако не и по-остри; ала в действията им няма и капка въображение, нито пък притежават съпътстващия въображението вкус. Не импулсът на сетивата, или страстите, ако щеш, не доводите на разума сплотяват хората, а въображението, то е истинският огън, откраднат от рая, за да съживи тази студена човешка плът, пораждайки всички онези деликатни чувства, които карат хората да изпаднат във възторг и които превръщат човек в социално същество, като очовечават сърцата им вместо да им оставят свободно време да пресмятат какви удобства им предлага обществото.²

Според Улстънкraft, въображението е онази висша човешка дарба, която усъвършенства и задълбочава чувствата, като предизвиква състрадание към ближния и служи като социална спойка, която свързва хората. Макар Улстънкraft да счита въображението за върховна сила, тя признава, че то може да бъде и потенциално опасно, тъй като склоността към заблуди, които въображението провокира, може да примамва индивида да се отдаде на фантазии, илюзии и нездрави чувства, като по този начин замъгли трезвата му/й преценка, особено що се отнася до романтични блянове.³

В книгата си *The Poetics of Sensibility* (1996) Джером Макган разграничава чувствителността от сантименталността, дефинирайки първото като най-инстинктивния физически отклик към определено въздействие, а второто като „усъвършенствана способност, съчувствие, придобито чрез сложни действия на съзнателно внимание и размисъл” (33). Въпреки това, бих казала, че често срещане явление в текстовете от периода е липсата на разграничение между двете понятия. В настоящото изследване определението, което Макган предлага за сантименталността, бива свързано с

² „Letter XXIII,” *The Love Letters of Mary Wollstonecraft to Gilbert Imlay, With a Prefatory Memoir By Roger Ingpen. ILLUSTRATED WITH PORTRAITS* (Philadelphia: J. B. Lippincott Company, London: Hutchinson & Co., 1908), 47.

³ В критиката си към консервативните възгледи на Бърк Улстънкraft отправя следните обвинения: „It is not in this view surprising, that when you should argue you become impassioned, and that reflection inflames your imagination, instead of enlightening your understanding,” *A Vindication of the Rights of Men*, ed. by Janet Todd (Oxford University Press, 1993), 7. По-късно пише: „A lively imagination is ever in danger of being betrayed into error by favourite opinions, which it almost personifies, the more effectually to intoxicate the understanding” (55). Също така, в *A Vindication of the Rights of Woman* Улстънкraft твърди, че „The lively heated imagination likewise [. . .] draws the picture of love, as it draws every other picture, with those glowing colours, which the daring hand will steal from the rainbow that is directed by a mind, condemned in a world like this, to prove its noble origin by panting after unattainable perfection; ever pursuing what it acknowledges to be a fleeting dream. An imagination of this vigorous cast can give existence to insubstantial forms, and stability to the shadowy reveries which the mind naturally falls into when realities are found vapid. It can then depict love with celestial charms, and dote on the grand ideal object [. . .]” (145-146).

чувствителността като емоционална интелигентност. Характеристиките, които чувствителността и сантименталността споделят, са следните: прекалена емоционалност, изразяваща се в резки промени в настроението, съзливост, припадъци, нервност. Малко или много, чувствата биват третираны като разменна монета, като гореспоменатите реакции могат лесно да се симулират с цел манипулация или да се демонстрира модно поведение в обществото.⁴ Но чувствителността също така служи като доказателство за вид възприемчивост, която повишава креативността и е характерен белег на изискан вкус.

Меланхолията, или както доктор Джордж Чейни я нарича „английската болест“⁵, е тясно свързана с чувствителността. Джейн Дарси ни припомня, че връзката между чувствителност и меланхолия бива мотивирана от идеите на ранните философи от Просвещението, като Джон Лок, например, който твърди, че нервната система способства за човешкото възприятие, опит и сформирането на идентичност.⁶ Като важен културен и литературен топос в литературата на дългия осемнадесети век, меланхолията подчертава дълбоката чувствителност на автора, която той използва като извор на креативност и начин да изгради имиджа си на писател в обществото. Меланхолията бива два вида: „бяла“ и „черна“. Бялата меланхолия предразполага съзнанието към съзерцателност, като по този начин приканва индивида да се наслади на места и пейзажи с меланхоличен характер: например, разходка покрай реката по здрач, съзерцание на луната под тъжните звуци на славеевата песен или разходка из църковното гробище. Черната меланхолия, от друга страна, предизвиква душевно страдание, придружено от нездравни мисли.⁷ Тази тясна връзка между чувствителността и меланхолията е фокус на първата част на дисертационния труд.

В контекста си на развитие понятието за чувствителност придобива и негативно значение. От една страна, чувствителността започва да се асоциира с радикални

⁴ Cf. Adela Pinch, *Strange Fits of Passion: Epistemologies of Emotion, Hume to Austen* (Stanford University Press, 1997).

⁵ George Cheyne, *The English Malady, Or a Treatise of Nervous Diseases of All Kinds* (London, 1733).

⁶ *Melancholy and Literary Biography, 1640-1816* (Palgrave Macmillan, 2013) 75.

⁷ За дискусия върху меланхолията, cf. Eleanor Sickels, *The Gloomy Egoist* (Columbia University Press, 1932); Clark Lawlor, „Fashionable Melancholy,” *Melancholy Experience in Literature of the Long Eighteenth Century Before Depression, 1660–1800*, ed. by Allan Ingram, Stuart Sim, et al. (Palgrave Macmillan, 2011) 25-53; Richard Terry, „Philosophical Melancholy,” *Melancholy Experience in Literature of the Long Eighteenth Century Before Depression, 1660–1800*, ed. by Allan Ingram, Stuart Sim, et al. (Palgrave Macmillan, 2011) 54-82; John Baker, „‘Strange Contraries’: Figures of Melancholy in Eighteenth-Century Poetry,” *Melancholy Experience in Literature of the Long Eighteenth Century Before Depression, 1660–1800*, ed. by Allan Ingram, Stuart Sim, et al. (Palgrave Macmillan, 2011) 83-113.

политически идеологии, а от друга, както отбелязва Ан Вила, да се възприема като потенциално рискована, тъй като може да провокира ексцесивни емоции, които да повлекат със себе си морални и физически последици.⁸ В допълнение, Джи Джей Баркър-Бенфийлд пише, че в периода „Чувствителността носи значението на революция, обещана свобода, заплашителна подривност, след което се превръща в установена норма.“⁹ Като вид култура и дискурс, чувствителността преминава през редица трансформации: от емпиричната предпоставка за способност на нервната система да реагира на външни влияния до вътрешно възприятие като човешка способност за дълбоко преживяване и съпричастие с положението на друго човешко същество, като по този начин се подчертава моралната значимост на чувствата, а не на разума. Освен това, чувствителността бива разглеждана като предпоставка за сексуална разпуснатост.

В книгата си *Eighteenth-century Sensibility and the Novel* (1993), Ан Джеси ван Сант, предлага следното определение на понятието чувствителност:

биологична чувствителност, зависи от мозъчната активност и нерви и подчертава: а) деликатно морално и естетическо възприятие; б) пронизателна чувствителност, както емоционална, така и физическа; и в) податливост към деликатна сексуална възбуда. Макар да е характерна за всеки човек, по-високи степени на деликатна чувствителност – често граничеца с уязвимост – са характерни за жените и висшите социални слоеве. Прекомерна деликатност или интензивност на чувствата води до разстроено или болестно състояние. (1)¹⁰

Като понятие, чиято дефиниция е силно повлияна от пола на индивида, негативните значения на чувствителността се свързват главно с жените: медицинските трудове от периода твърдят, че физиката на женския организъм е предпоставка за по-слаба и податлива нервна система в сравнение с мъжката. Това прави жените по-предразположени към афект, продиктуван от емоциите, както и обуславя по-голямата им готовност да дадат израз на емоциите, тъй като се счита, че жените нямат волята да

⁸ Anne C. Vila, *Enlightenment and Pathology: Sensibility in the Literature and Medicine of Eighteenth-Century France* (Baltimore and London: Johns Hopkins University Press, 1998) 1.

⁹ G. J. Barker-Benfield, *The Culture of Sensibility: Sex and Society in Eighteenth-Century Britain* (University of Chicago Press, 1996) xvii.

¹⁰ Всички преводни текстове на оригинала са мои.

им се противопоставят или да ги овладеят. От друга страна, мъже, които показват такава пронизателна чувствителност се считат за немъжествени, или иначе казано мекушави.

В контекста на политическия радикализъм, чувствителността започва да играе ролята на средство в кампанията за участието на жените в обществената сфера. Хариет Гест твърди, например, че чувствата се явяват „езиков регистър, който позволява на женското писане да осъществи прехода от личното или интимното към общото или социалното” (*Unbounded Attachment: Sentiment and Politics in the Age of the French Revolution* 3). По този начин чувствителността позволява на жените да проникнат в обществената сфера и да се ангажират с историческия контекст на периода от позицията на заинтересовани, а и засегнати, страни, които се стремят да установят баланс в политическото тяло чрез писането си. Женското участие в обществената сфера до голяма степен бива подпомогнато от развитието на книгопечатането и литературния пазар, които им предоставят възможността да разпространят идеите си. В културно-исторически план, чувствата стават водещ дискурс в дискутирането на важни исторически въпроси, като например робството, социалното разделение, човешките права (включително правата на жените), военните политики, търговията и култа към търговските стоки. В книгата си *Strange Fits of Passion* (1997) Адела Пинч подчертава значението на чувствата в политическия контекст на осемнадесети век, както и тяхната централна роля във въпроса за гражданските свободи и идентичност:

От политическа гледна точка, продължителната ера на чувствата е опасана от поставянето на чувството в центъра на гражданската идентичност в периода след премахването на робството, преформулирането на въпросите относно правата в края на революционния осемнадесети век, както и развитието на теории за отношенията с други човешки същества и предмети, които са продиктувани от колониалната и търговска експанзия. (11)

Както проличава, чувствителността и чувствата се превръщат във важен идеологически дискурс, тясно свързан с движението за хуманизъм и желанието за постигане на равновесие в обществото, като под въпрос се поставят стереотипните социални роли и позиции и се изтъква нуждата от тяхното преразглеждане. Чувствителността започва да се асоциира с бунтовнически ентузиазъм, породен от Френската революция, като по

този начин играе ролята на двигателна сила за реформа. Този политически контекст обаче е двустранен: консерваторите заклеймяват чувствителността, тъй като я гледат през призмата на бунтарското безумие и ексцесия от нездрави емоции, свързвани с революционните маси. Този подход има своите недостатъци, тъй като не прави разлика между чувствителността като филантропия и емпатия и неконтролируем стремеж към еманципация. Консервативната гледна точка е описана и защитена от Едмънд Бърк в „Размисли за революцията във Франция” (1790) и в последствие критикувана от писатели като Мери Улстънкraft в „Защита на правата на хората” (1790) и Томас Пейн в „Правата на човека” (1791). И двата труда представляват отговор към постулатите на Бърк. Централният аргумент в книгата на Улстънкraft атакува „сервилните парадокси” (7) на Бърк, несъответствието между разума и вродените чувства, върху които той акцентира и които Улстънкraft интерпретира като неговата „смъртна антипатия към разума” (8), както и непоследователната му мисъл и склонност да си противоречи. Както Пейн, така и Улстънкraft, са едни от главните защитници на естествените човешки права, които те определят като божествено отредени, виждайки настоящата социална система като закърняла и потисническа. Реакцията им е продиктувана и от оплакването на Бърк за „залеза на рицарството” и справедливите форми на управление, които според него, се състоят в наследствените закони за първородството. Ясно е, че позицията на Бърк подкрепя традиционното управление над демократичното. Докато консерваторите настойчиво твърдят, че настоящото статукво трябва да се поддържа, привържениците за реформа се стремят да достигнат до социалното съзнание и да подбудят човешкия дълг на сънародниците си. Както пише Р. С. Уайт в коментар върху понятието на Шели за поета като „непризнат законодател”, главна задача на реформистките писатели е да внушат „лексиката и понятията за правата в общественото съзнание, като въздействат на сърцата и съзнанията им [хората], за да могат да се идентифицират с каузата им както емоционално, така и рационално” (6). Ала радикално-ориентираните писатели биват набеждавани за якобинци и съответно считани за заплаха по отношение на обществения ред и правителството¹¹. Това също рефлектира върху рецепцията на творбите им и читателите им, което повлича след себе си и нуждата да замаскират радикализма си, за да избегнат обвинения за подмолна противодържавна дейност.

¹¹ Cf. G. J. Barker-Benfield 360.

Именно политическите дебати свързват личния аспект на чувствителността и чувствата с тяхното социално измерение: както пише Манинг, „Чувствителността също функционира като вид социална спойка, която свързва отделните индивиди в една нравствена и емоционална обществена сфера” (83). Това споделено преживяване на човешки емоции служи не само като сплав в изграждането на социално свързани общности, но и позволява на писателите да изложат прогресивните си идеи относно реформи за подобрието на обществото и нацията като цяло. Сантименталната нотка на тази споделена емпатия с ближния, с неговите несгоди и неправомерен статус в обществото приема политическо значение, когато се приложи в дебатите относно равенството, еманципацията и аболиционизма. През последните две десетилетия на осемнадесети век жените упорито дават израз на възгледите си срещу произволната природа на идеята за мъжко превъзходство, стремейки се да постигнат преразглеждане на позициите си в обществото. В този контекст понятието на Адам Смит за „безпристрастния наблюдател” като човек, способен на емпатия с човешко същество в беда, се превръща в способ за разпространение на идеи не само за състрадателност.¹² Ала тази позиция се явява и средство, което помага на жените да си изградят имидж на надарени с чувствителност и проникателно разбиране на човешката несгода авторки.

В изследването си върху изменящите се представи и функции на емоциите от края на седемнадесети до началото на деветнадесети век Адела Пинч пише, че според философските идеи на седемнадесети век (например картезианския дуализъм между тяло и дух) на чувствата и разума се гледа като на противоположности, намиращи се в опозиция една спрямо друга (18). Този възглед търпи промени през осемнадесети век, когато емпиричното възприемане на разума като опонент на чувствата започва да се оспорва значително. Чувствата се възприемат като израз на нравственост и морални принципи: възглед, повлиян от теориите за морала на Шафтсбъри, според когото добротата и моралната красота са вродени човешки качества. По този начин Шафтсбъри се противопоставя на скептичната теория за човешката природа на Хобс, според когото тя се основава на съревнование и жажда за надмощие. Повлиян от Шафтсбъри, Дейвид Хюм твърди, че разумът всъщност е подчинен на чувствата, тъй като сам по себе си разумът не може да инициира действие, поради статичната си природа. Оттук следва, че моралът не произхожда от разума, тъй като съвестта е

¹² *The Theory of Moral Sentiments* (1759).

активна, а разумът не. Ала това твърдение също е едностранно, тъй като поставя значимостта на един принцип пред друг.¹³

Трудовете от края на осемнадесети век защитават идеята, че разумът и чувствата са съотносителни, като подчертават ключовата роля и на двата принципа в сформиранието на моралния характер на индивида. Много от защитниците на социалната роля на чувствата и естествените права се уповават на тази взаимовръзка, за да прокарат идеите си за реформа и се застъпят за равните права на човека, независимо от техния пол и раса.

Тясната връзка между разума и морала е централен постулат в творбите на Мери Улстънкraft. В „Защита на правата на хората“ (1790), Улстънкraft твърди, че „Чувствата са необходими на разума: настоящият импулс ни движи напред“ (15). Според нейната морална философия разумът и чувствата работят съвместно, за да осигурят по-задълбочено разбиране на човешката природа. По-късно в „Исторически и морален поглед към Френската революция“ (1794), Улстънкraft пише, че „разумът подсилва пръхащите крила на чувствата, като по този начин човек следва поучението „всяко нещо, което желаете да правят хората на вас, така и вие правете на тях“ (293). Както настоящото изследване цели да докаже, че това е и позицията, която заемат Шарлот Смит и Мери Робинсън. И двете авторки участват в призива за реформа и вземат отношение в дискурса за човешките права. Характерно за този дискурс е схващането за амбицията като форма на егоизъм, която подрива обществения договор, тъй като обслужва личните интереси на хора, които се стремят към надмощие и йерархическо превъзходство. Както Улстънкraft го определя, това са „егоистични чувства, а не разумна хуманност,” допълвайки, че е време за една „по-просветена морална любов към човечеството [която] трябва да измести, или по-скоро подкрепи, физическите чувства”.¹⁴ Според Улстънкraft чувствата са направлявани от разума, или съвестта, за да развият „здрави принципи.” Добродетелността расте и се усъвършенства чрез „по-широкото развиване на разума,” като липсата на разум, от своя страна, води до безнравственост и предубеденост.¹⁵ Подобни идеи се срещат и в творбите на Смит и Робинсън, както в поезията, така и в прозата им. Целта на дисертацията е да покаже как и двете авторки използват езика не само за естетически, но и за риторически цели, като

¹³ *A Treatise of Human Nature* (1738).

¹⁴ *A Vindication of the Rights of Men* 294.

¹⁵ *Ibid.* 31, 32, 37, 38.

по този начин се занимават със значими за периода дебати и дадат гласност на позициите си спрямо тях.

Шарлот Смит и Мери Робинсън: Кратка справка

Шарлот Смит и Мери Робинсън са две от най-важните жени писатели от периода. И двете оказват огромно влияние върху поетиките на Уърдсуърт и Колридж. Уърдсуърт пише за Смит, че тя е „дама, на която Англия дължи изключителни благодарности, които едва ще бъдат признати или запомнени” и че поезията ѝ е наситена с „истинско чувство към провинциалната природа във време, в което природата не представлява особен интерес за английските поети” (*The Poems of William Wordsworth* 558). Джон Телуол също използва Шарлот Смит като шаблон в становището си за сонета през 1792 година. Според него сонетите на Смит, „демонстрират една по-затрогваща меланхолия, по-поетична семплост [...], по-голяма енергия и правота на гения, от което и да е друго английско стихотворение” (*The Peripatetic* 410). От друга страна, Робинсън също е високо ценена от своите съвременници. Колридж, например, окачествява Робинсън като „жена, надарена с необикновен гений. [. . .] Прекалява с всичко, но досега не съм срещал човешко същество с такова *богато* съзнание—добро, лошо, безпристрастно, но казвам ти, богато и преизпълнено.”¹⁶

От историческите сведения и актуалните изследвания върху творчеството на Смит и Робинсън става ясно, че влиянието на двете авторки върху поезията от периода е значително, тъй като те въвеждат и дават гласност на множество от идеите, които се свързват с Романтизма и каноническите романтически поети. Техният политически радикализъм също резонира в творчеството на Шели и Кийтс, в прилагането и употребата на естетически способности, които предават метафорично политически послания. Както пише Р. С. Уайт, „Както в прозата, така и в поезията, чувствителността и човеколюбието се свързват по начин, който води до периода на 1790-те и романтиците”.¹⁷

¹⁶ До Саути, 25 януари 1800 в Earl Leslie Griggs, „Coleridge and Mrs. Mary Robinson,” *Modern Language Notes*, vol. 45, no. 2, 1930, 90-95.

¹⁷ *Natural Rights* 63.

По-амбициозните трудове на Смит, „Емигрантите” (1793) и „Бийчи Хед” (1807), и на Робинсън, „Ainsi va le Monde” (1790), „Лирически сказания” (1800) и „Пътят на свободата” (1801) се занимават със социални и политически теми във време на главоломни социални и културни промени, провокирани от революционните действия в Америка и Франция. Желание за реформа е обзело Европа, което поставя под въпрос традиционните форми на управление, изтъквайки нуждата от тяхното преразглеждане. Всичко това е подпомогнато от ролята на периодичния печат и писането като поприще, където възгледи и идеологии могат да бъдат популяризирани. От огромно значение е и фактът, че много от най-ревностните застъпници за реформа са жени.

Що се отнася до женското присъствие в обществената сфера, твърдението, че „природата е целяла да установи [очарователната разлика] между двата човешки пола,” както твърди Кант¹⁸, се счита за даденост. Ако ли пък жените опитат да се занимаят с политически и интелектуални въпроси, решат да се заемат по-сериозно с писане или каквато и да е друга дейност, която се счита за непривична за тях, те биват порицавани и обвинени в непристойност, тъй като разумът и рационалността не се считат за женски привилегии. Смята се, че проявяването на интерес към философски и интелектуални въпроси разваля вродената женственост на нежния пол и заплашва да ги превърне в така наречените „безполови” или „мъжествени” жени. Това са жени, които не се вписват в общоприетите норми или както Робинсън ги нарича, „жен[и] с просветлени разсъждения”.¹⁹

От лично чувство към социална приемственост: радикализъм, революция, реформа

Крис Джоунс твърди, че през последното десетилетие на осемнадесети век социалната добродетел се свързва с радикални идеологии и че „умението да се регулира страстта е от значителна важност за радикално-мислещите писатели.” Тази тенденция, твърди Джоунс, е често придружена от апел за „по-приспособима обществена нравственост.”²⁰ (102). Дж. Р. Уотсън също отбелязва, че последното десетилетие на осемнадесети бележи появата на „една нравствена система, която се занимава с преходните политически въпроси на деветдесетте години на осемнадесети век: движение срещу

¹⁸ *Observations on the Feeling of the Beautiful and Sublime and Other Writings* 35.

¹⁹ *A Letter to the Women of England* 74.

²⁰ *Radical Sensibility* 102.

търговията на роби, движение срещу монархическата форма на управление, което подкрепя Френската революция и счита опозицията от страна на Британия за непонятна.” Тази система, пише Уотсън, „е както срещу военни действия, така и срещу бедността, робството, потисничеството, монархията и аристократичната власт”.²¹ Както бе отбелязано по-рано, тази нравствена система си служи с дискурса на чувствата като идеология, за да предаде едновременно безпокойството, което поражда такива събития, и съпричастността на писателите към човешки същества, изпаднали в беда. От изключително значение е и фактът, че този дискурс се използва като способ, чрез който да се разпространи идеологията за така наречените естествени права, които се стремят да установят равенство за всички. Това твърдение е базирано на аргумента, че всички хора са родени равни по божествено право и притежават морална доброта по рождение.

От значение тук е и ролята на Френската революция. Революцията играе ролята на катализатор в социалната среда на Британия, тъй като подкрепяните принципи за равенство, свобода и братство изпълват хората с надежда за реформа, която би сложила край на неправдите, причинени от репресивни системи и практики. Във време, в което Британия се развива в търговски и интелектуален план, все още съществуват аспекти, които да се коригират, за да може страната да се превърне в образец за подражание: в частност, търговията с роби, превъзходството на аристокрацията и меркантилизма, които обслужват интересите на заможните и привилегированите, докато бедното население живее в мизерия. В книгата си *A Feminist Introduction to Romanticism* (1991), Елизабет Фей твърди, че начинът, по който жените писатели възприемат революцията, „се превръща в начин, по който да се засвидетелства женското желание за участие в политическата среда, което става възможно чрез създаването и поддържането на сходни въздействащи образни изрази.”²² В допълнение, в изследването си върху женската позиция по отношение на Френската революция, *British Women Writers and the French Revolution* (2005), Адриана Кръчун твърди, че революционните събития поражда появата на така наречения термин „жена философ”: това са жени, които приемат този образ като израз на общественото им лице, чрез което да изразят политическите си и реформистки идеи.²³ Сред привържениците на „жената философ” са писатели с радикални възгледи като Мери Улстънкraft, Мери Хейс, Мери Робинсън, Шарлот Смит и др. Кръчун отбелязва, че активното участие на тези писатели

²¹ *Romanticism and War* 26.

²² 70.

²³ 27.

в „радикалната книгопечатна култура” е стратегия да се установят позиции в културната среда.²⁴ Гари Кели също изтъква значителната роля на Френската революция за развитието на вътрешната политика на Британия, както и за възприемането на мястото на жените в социално-културната структура на обществото като част от домашната сфера. Това също така рефлектира върху „половото разделение в писането.”²⁵ Кели пише, че

В началото много от британските революционери смятат в културно отношение, че французите са постигнали желанието си — свалянето на дворцовата политика, протекцията, покровителството и социалната йерархия, основани върху наследствения ранг и богатство, както и църквата като институция.

(14)

Тези практики представляват апарати в политиките на абсолютни форми на управление, които трябва да бъдат заменени с по-демократични такива, за да се сведат до минимум монархическата корупция и протекция, както и фанатизма на католицизма. От друга страна, Англия бива възприемана като страна за подражание, тъй като е съумяла да намери решение за закърнелите форми на управление, като ги е заменила с конституционна монархия, затвърдена от Славната революция от 1688-а година. Въпреки това робството, империализмът, социалното и полово неравенство са все още спорни въпроси, които трябва да бъдат преосмислени. Поддръжниците на реформа заимстват дискурса на естественото право, за да се застъпят за установяването на баланс в обществото. Както бе отбелязано, жените писатели с радикално мислене са активни участници в призива за реформа. Неправдата и жестокостта, които характеризират последното десетилетие на осемнадесети век, са една от главните теми в писането им, което цели да разкритикува закостенелите възгледи и идеологии, поддържани от користни интереси и желание за власт. Освен това текстовете се стремят да подбудят състрадание и съпричастност у читателя, като по този начин го ангажират не само идеологически, но и емоционално. Джи Джей Баркър-Бенфийлд отбелязва, че изтъкването на важноста на чувствата е реакция срещу доминиращото

²⁴ Връзката между радикализма и пресата като публична платформа за разпространението на политически идеи е фокус в изследването на Jon Mee в *The Laurel of Liberty: Print, Publicity and Radicalism in the 1790s* (CUP, 2016).

²⁵ *Women, Writing, and Revolution* 13-14.

мъжко присъствие в обществената сфера и е своеобразен опит за проникване и реформа отвътре. Оттук следва, че от една страна чувствителността се използва като способ за преразглеждане на позициите на жените в обществото, както и на редицата ограничения, които им биват налагани, а от друга като възможен начин да се подобри нравствената система на хората като цяло.²⁶

Социалната ориентираност на Шарлот Смит и Мери Робинсън е част от радикалното движение за реформа, чийто фокус е взаимовръзката между добродетел, нравственост и съчувствие. По този начин те целят да покажат как чувството „осведомява“ разсъдъка, а разумът „задълбочава“ емоциите и ги превръща в „хуманни чувства,” като по този начин изразяват позиции, сходни с тези на Улстънкraft. Според твърденията на Улстънкraft „механичните инстинктивни усещания” трябва да се разграничават от „емоциите, които разумът задълбочава и правилно нарича хуманни чувства.” Последните се свързват с „активното показване на великодушие” и се различават от „двусмислените триади на чувствителността.”²⁷ Разумът играе две роли: на първо място, той се свързва с революционните идеали за свобода и равенство, както и с нуждата от реформа; на второ място, разумът е инструмент, който трансформира личната емоция в социално ориентирано чувство. Според моралната философия на Улстънкraft, съвестта, и оттук нравствеността, се свързва с разума, тъй като разумът играе фундаментална роля в развитието на добродетелта и нравствеността. Улстънкraft защитава идеята, че връщането към природата е нужно, за да може да се противодейства на егоизма и тщеславието, които цивилизацията поражда. Според нея, „неоправданата амбиция” руши социалните добродетели, които свързват хората заедно: а именно великодушието, приятелството и милосърдието.²⁸ Тя също така твърди, че „загубата на разума е чудовищен недостатък в моралния свят.”²⁹ Важно е също да се отбележи, че добродетелта расте и се подобрява с развитието на разума.³⁰ От тук следва заключението, че чрез разума може да се постигне реформа в обществото.

И Смит, и Робинсън са повлияни от идеите на Улстънкraft. В поезията им разумът се свързва с просвещенските идеали и е считан за важен човешки принцип, който развива моралния компас на индивида и неговата хуманност. В поемите, които дисертацията обсъжда, разумът присъства като принцип, противопоставен на

²⁶ *The Culture of Sensibility* 224-225.

²⁷ *A Vindication of the Rights of Men* 54.

²⁸ *A Vindication of the Rights of Men* 23.

²⁹ *Ibid.* 26.

³⁰ *Ibid.* 32.

„десенсибилизираните” политики на войната, търговията, робството и личния интерес, и е тясно свързан с естествените права на човека. От изключителна важност тук е и идеята, че разумът не се разглежда като отделен от чувствата, а напротив: и разумът, и чувствата са нужни като ключови и допълващи се принципи. Освен идеите на Улстънкарафт, в творчеството на Смит и Робинсън се открояват идеи, предложени от Уилям Годуин в „Изследване на политическата справедливост и нейното влияние върху нравствеността и щастието” (1793). В изследването си Годуин набляга на важността на разума и рационалността за подобрието на положението на индивида и обществото. Разумът играе значителна роля в така нареченото „човешко усъвършенстване.”³¹ Годуин е поддръжник на идеята, че добротата е вродено човешко качество и че хората могат да подобрят нравственото си състояние чрез развитието и приложението на своя разум и знания. Според него, ако човек живее в общество без орган на управление, той не би бил покварен от репресивните мерки, които оказват влияние върху човешкото съществуване и подтикват хората към простъпки. Възгледите на Годуин за усъвършенстването чрез разума намират своите привърженици в лицето на много радикално мислещи писатели като Колридж, Робинсън и Смит, а по-късно и Пърси и Мери Шели.

Смит и Робинсън: Радикализъм в романите

Макар изследването да се фокусира върху по-известните и основни стихотворения на Смит и Робинсън, е важно да се представи и един общ поглед върху главните тенденции и тематика в романите на двете писателки, за да се онагледат как историческите и социални проблеми на периода биват представени в зависимост от различните жанрове, в които се разглеждат.

В предговора към *Desmond* (1792) Смит пише, че в романа си се е опитала да представи обективно Френската революция, като охарактеризира героите си със съждения, които е чувала както от опоненти, така и от застъпници на революцията, твърдейки, че „ако онези, които подкрепят едната гледна точка, имат видимо преимущество, то не се дължи на факта, че аз самата имам пристрастия, които влагам в героите си, а защото истината и разумът имат превъзхождаща сила, която нито може да

³¹ By perfectible, it is not meant that he is capable of being brought to perfection. But the word seems sufficiently adapted to express the faculty of being continually made better and receiving perpetual improvement,” *Enquiry Concerning Political Justice*, 1: 93.

се измени, нито да се скрие” (iii). Осезаемо е влиянието на Годуин в тези редове³²: истината и разумът фигурират като важни компоненти на справедливо представяне на историческата ситуация. Смит също така защитава позицията си като жена и писател, като изказва възраженията си срещу андроцентристкото изключване на жените от обществената сфера, следвайки предпоставката, че жените „нямат работа с политиката” (iii). Излагайки твърдението, че такова участие в обществената сфера не е „нарушение на [домашния] им дълг,” а неговото „съблюдаване,” Смит заявява, че е заела позицията на наблюдател, който проследява различни „житейски сцени” и „разнородни характери”, за да си изгради информирано мнение. Смит също така отбелязва, че не е „жертвала истината в полза на никоя партия—Нищо не ми изглежда по-достойно за уважение от националната гордост; нищо по-абсурдно от националните предразсъдъци—А в достоверното представяне на маниерите на други държави, англичаните несъмнено могат да си намерят куп причини да се наслаждават на едни, докато подчиняват други” (viii). Коментарът е насочен срещу шовинизма, който бива представян като патриотизъм. Острата критика на Смит към предразсъдъците я показва в ролята ѝ на безпристрастен наблюдател. Тази позиция е важна, тъй като представя Смит в качеството ѝ на автор, чиито възгледи са основани върху трезва преценка, а не върху политически предубеждения.

Друг от историческите романи на Смит, *The Banished Man* (1794), се занимава с въпроса за френските емигранти по време на Големия терор. В предговора Смит защитава своята позиция и симпатии както следва:

Поуп пише, че „Когато човек признае грешката си, ти казва, че сега е по-мъдър от преди.” Ако аз бях убедена, че съм сгрешила в написаното от мен по отношение на френската политика до този момент, без колебание ще го заявя. Но все още смятам, че никой англичанин няма да успее да съдържи радостта си от възможността на френската нация да придобие, почти без кръвопролитие, онази степен на свобода, която сме учени да ценим високо. Ала също така смятам, че англичаните трябва да изкоренят от понятието за свобода негативното значение, което ѝ се приписва; напротив, те

³² За влиянието на Уилям Годуин върху творчеството и възгледите на Смит, виж Amy Garnai, *Revolutionary Imaginings in the 1790s: Charlotte Smith, Mary Robinson, Elizabeth Inchbald* (Palgrave Macmillan, 2009).

трябва да го считат за оскърбително спрямо *реалното* съществуване на една от най-важните благословии и да наблюдават с чувство на ужас и състрадание как народ, подтикнат от страх, извършва чудовищни престъпления, които в рамките на едва няколко месеца нанесоха повече щети от вековния деспотизъм—народ, който на мястото на благ и доброжелателен монарх се остави в ръцете на тиранията на чудовища, в сравнение с които дори Нерон и Калигула не биха провокирали ненавист. (x-xi)

Ясно е, че позицията на Смит спрямо последиците от Френската революция е осъждаща. Марат и Робеспьер са сравнени с Нерон и Калигула като управници, които работят срещу народа и държавата си, жадувайки власт и надмошие. Предговорът цели да реабилитира статута на свободата като благороден принцип, като опровергае нападките на консервативно мислещите, според които свободата като абстрактна идея е източник на ужас и анархия в контекста на Френската революция. Смит твърди, че не свободата, а страхът е тласнал френската нация към извършването на жестокости и че тяхната неправилна преценка на човешкия характер (избирането на Робеспьер за техен лидер) е причината за настоящото състояние на държавата.

В предговора към *The Young Philosopher* (1798) Смит излага авторската си интенция, като набляга върху идеята за чувствата, разума и позицията на автора като безпристрастен наблюдател. Също както в предговора към *Desmond*, Смит твърди, че в създаването на героите си тя не споделя непременно техните възгледи (v-vi). Подчертавайки идеята, че чувствителността може да бъде опасна, Смит пише, че се е стремил да покаже „триумфа на силата на духа на дъщерята, [докато] твърде обострената чувствителност на майката и прибързаните ѝ реакции, са до голяма степен причината за много от нейните нещастия” (vii). По този начин позицията на Смит спрямо въпроса за разума и чувствата съответства на вижданията на Мери Улстънкraft.

Макар Мери Робинсън да не пише предговори към романите си, самите романи говорят сами по себе си. *Hubert de Sevrac: a Romance of the Eighteenth Century* (1796) е готически роман, който се занимава с политическия контекст на последното десетилетие на осемнадесети век и излага възгледите на Робинсън за причините и последиците от Френската революция. Робинсън представя живота на френско

аристократично семейство, което е принудено да търси убежище в Италия. Романът използва типичните похвати на готическото в построяването на сюжета и героите, чрез които Робинсън прокарва социалната си критика. В ролята си на разказвач тя изразява възмущението си от развоя на революцията. Както пише в началото на романа:

Ала в този ужасяващ период, когато метежът на негодуванието преиначи каузата за всеобща свобода; когато на огромните тълпи им бе отредено да изкупят престъпленията на определени индивиди, сляпата мъст се разпростря пред тях и като поразителен поток погълна всичко що опита да се противопостави на мощта му. Точно в този изключително кризисен момент, когато мъдрите, почтените и безобидните бяха поведени към арената на клането, когато се правеха знаменити опити да се еманципират милиони, правдата и човечността за миг останаха или нечути, или пренебрегнати. (3)

Цитатът визира ужаса последвал първоначалния оптимизъм и надежда за едно по-егалитарно общество. Тази позиция намира място и в стихотворенията на Робинсън, чийто фокус са революцията и последвалите събития, които превръщат първоначалния порив за свобода от абсолютизма в готическо зрелище на насилие, подхранено от демоничните сили на дълго потискано чувство на гнет.

The False Friend (1799) разглежда проблема за патриархалната система и упражняването на мъжко влияние върху жените и тяхната идентичност. Робинсън подчертава значимостта на чувствата в сформиранието на човешки взаимоотношения и социална добродетел: „Никой друг освен безсрамниците и егоистите не живее единствено за себе си; общителността е естествен закон; обединявайки интересите на сърцето, ние спояваме връзките в обществото.”³³ Важно е обаче да се отбележи, че разумът е нужен, за да се избегнат ексцесиите на чувствителността. В романа прекалената чувствителност и невъзможност на индивида да се противопостави на бурните чувства имат пагубен ефект. Както пише Робинсън за героинята си Гертруда, „Тя бе жертва на непреодолима страст; податливостта на съзнанието ѝ доведе до краха на бъдещето ѝ.”³⁴ Романът може да се постави в контекста на идеята на Годуин за връзката между чувства и разум, която изпълнява важна функция в социален план.

³³ Vol. II 284.

³⁴ Vol. II 315.

Според Годуин „пагубните изблици на страсти,” както ги нарича той, могат да навредят на обществото. Подобни силни чувства също произлизат от леността и разточителството, които са привични за заможните и чието угаждане рефлектира върху обществото.³⁵ Показността и чревоугодничеството са централна тема в творчеството на Робинсън, което обикновено представя заможните и високопоставени лица като зловредни, бездейни и разточителни. В *The False Friend* произволните и безнравствени практики на висшето общество са също аспект на социалната критика, която романът отправя.

Последният роман на Робинсън *The Natural Daughter* (1799) драматизира режима на Робеспьер, като също така поставя под съмнение традиционните възгледи относно женския пол и идентичност през осемнадесети век. Робинсън представя женския въпрос като конфликт между два типа женственост: едната водена от разума, а другата от чувствата. Романът предшества „Разум и чувства” на Джейн Остин и за разлика от последния е отявлено политически. Робинсън защитава независимия статут на жените в обществото, като критикува двойния стандарт и заложените социални норми, които ограничават ролята им не само в обществената сфера, но и тази в семейната. Робинсън свързва ексцесивната чувствителност с похотта, която от своя страна се асоциира с ексцесиите на революцията. Разумът, от друга страна, се свързва с една по-деликатна чувствителност, характеризирана от състрадателност и филантропически подбуди.

В заключение на казаното дотук, чрез активното си участие в значими дебати и дискурси, Смит и Робинсън обръщат внимание на различните обществено-политически аспекти, които се нуждаят от преосмисляне, като поставят нуждата от преосмисляне на социалния баланс в контекста на женския въпрос, робството и социалните различия, а също и нравствеността на обществото като цяло.

Готическото и възвишеното

Допълнителен фокус на настоящото изследване е употребата на възвишеното и готическото като естетически способности. Както възвишеното, така и готическото са популярни дискурси за дадения период и носят идеологически конотации. Майкъл Геймър, например, отбелязва, че „популярността на готическото след 1794-та година превръща [жанра] в атрактивна и потенциално доходна естетика, най-вече за писатели,

³⁵ Виж стр. 17.

които желаят да постигнат бърз успех и да спечелят широка публика.”³⁶ Готическото се свързва с ирационалното, с ексцес и трансгресия: с други думи, всичко, което се противопоставя на общоприетите социални норми. Освен това готическото се свързва и с тъмните векове, белязани от суеверие, стриктни патриархални закони и йерархически разделения. Именно поради изброените асоциации езикът, използван в готическата литература, подражава на ексцесивното естество на тематиките, които произведенията разглеждат. Като сравнително прескриптивен жанр, готическото може да бъде описано с повтарящи се символи, тематики и топоси. Робърт Майлс изброява следните характеристики на готическата литература:

Най-често използваните характеристики могат да бъдат сведени до следните категории: географски характеристики (уединени кътчета, руини, скали, Алпите, тъмна долина, тъмна кула, обитавана от духове, пещери); архитектурни характеристики (приорати, замъци, абатства, манастири, женски манастири, древни имена, метохи); жанрови показатели (исторически роман, легенди, приказки, мемоари, предания); призраци и техните производни (привидения, духове, фантоми, героят, който може да ги види, чародейци, магьосници, некроанти, вещици); екзотични имена (Манфреди, Едуард де Кърси, Улфенбах); както и обичайни или исторически персонажи (монахът, геният, менестрелът, рицарят, пленници с кралско потекло, Херцогът на Кларънс, Лейди Джейн Грей, Джон Гонт).³⁷

Тези характеристики целят да предадат ключови идеологически и психологически значения. Готическото се превръща в изразно средство, което да предаде политическия и културен смут, именно защото се свързва с ексцес, насилие, репресия, и тъмните векове на феодално управление.³⁸ Фред Ботинг пише, че в готическата литература „въображението и емоционалността надделяват над разума” и че „страстта, силните усещания и чувства преминават границите на социалните норми и морални закони.”³⁹ Готическото се свързва и с терора на Френската революция. Роналд Полсон пише, че „Самата необикновеност на Френската революция изисква нови форми на представяне,

³⁶ *Romanticism and the Gothic* 89.

³⁷ „The 1790s: the effulgence of Gothic.” *The Cambridge Companion to Gothic Fiction*, ed. Jerrold E Hogle, Cambridge University Press, 2002, pp. 41-42.

³⁸ За справка върху готическото, виж Fred Botting, *Gothic* (Routledge, 1995).

³⁹ *The Gothic* 2.

като дори и на едно по-базисно ниво представя главното естетическо предизвикателство: как да опишеш безпрецедентното.”⁴⁰

Настоящото изследване разглежда възвишеното и готическото в контекста на разума и чувствата, като цели да покаже как Смит и Робинсън използват двата дискурса, за да формулират идеите си относно обществото и социалните системи, и историческия контекст на периода като цяло. Готическото присъства осезаемо в стихотворенията, занимаващи се с Френската революция и нейните контексти, като по този начин се изразяват безчовечните последици от необуздания ентузиазъм за еманципация. В този случай готическото играе ролята на средство, което да преведе в език ужаса, на който човек е способен и политическата ситуация в края на осемнадесети век. Революцията е всеобщо възприемана като изблик на съдържани природни сили, които веднъж отприщени не могат да бъдат обуздани. Поради тази причина природното възвишено (главно изобразяването на природните стихии и тяхната мощ) също представлява удачна форма, чрез която да се предадат понятия, които излизат от рамките на общоприетото. И двете стилистики позволяват на Смит и Робинсън да изразят политическите си възгледи, като се включат в политическия дискурс на 1790-те.

Трябва да се отбележи, че настоящото изследване няма за цел да позиционира употребата на възвишеното в поезията на Смит и Робинсън в определена философска рамка или да предостави прочит през призмата на така нареченото „женско възвишено.”⁴¹ Анализите се позовават на концепциите на Бърк, Кант и Шилер, в случаи, когато е нужно да се изтъкне важен аспект от цялостния прочит на обсъжданите творби, но като цяло възвишеното се разглежда като естетически способ, който Смит и Робинсън използват, за да подсилят идеологическите послания на творбите си и пресъздадат както лично, така и социално чувство. В книгата си *Radical Sensibility* (1993) Крис Джоунс отбелязва, че наблягането на значимостта на чувствата води и до теоретизирането на възвишеното и патетичното.⁴² Преживяването на възвишеното е своеобразен емоционален отговор към „възвишеното в природата,” което буди чувство на страх, страхопочитание и удоволствие в наблюдателя. Джоунс пише, че същината на преживяването на възвишеното е дисоциирането от

⁴⁰ *Representations of the Revolution* 36.

⁴¹ За дискусия върху женското възвишено, виж Anne K. Mellor, *Romanticism and Gender* (Routledge, 2013); Patricia Yaeger, „Toward a Female Sublime,” *Gender and Theory: Dialogues on Feminist Criticism*, ed. by Linda Kauffman (New York: Basil Blackwell, 1989); Barbara Claire Freeman, *The Feminine Sublime: Gender and Excess in Women's Fiction* (University of California Press, 1995).

⁴² *Radical Sensibility* 1.

„колективните стремежи, за да се превърне в израз на лично, често носталгично, чувство,” като също така изтъква факта, че в този контекст опозицията разум-чувство се „превръща в догма.”⁴³ Един от фокусите в изследването в стихотворенията на Смит и Робинсън е осуетяването на трансцендентното преживяване на възвишеното. Аргументът цели да докаже идеята, че по този начин акцентът пада върху действителността и настоящия момент, отколкото върху преживяване, което излиза извън рамките на реалността, за да се превърне в ментално пространство, което в основата си е изолирано от по-широкия социален контекст. По този начин чувството за колективна принадлежност взема превес над индивидуализма, свързан с индивидуалистичното възвишено. От значение за аргумента в тезата е идеята, че личната емоция може да бъде трансформирана в социално чувство, като по този начин се превръща в катализатор за повишаването на информираността и отношението по въпроси, свързани с негативните аспекти на политическото тяло.

В книгата си *The Sublime in Antiquity* (2016) Джеймс Портър изследва два вида възвишено: нематериалното възвишено и материалното възвишено. Портър твърди, че в случая на нематериалното възвишено „колкото по-далеч се отдалечава нечия перспектива от физическата реалност, толкова по-възвишено – неосезаема, неземна и нематериална – изглежда самата перспектива.” Материалното възвишено от своя страна представлява „естеството на материята и физическата структура на света.”⁴⁴ Материалното възвишено се обуславя от физическото естество на обекта, а не от представата, която съзнанието сформира на базата на контакта между субект и обект. За разлика от нематериалното, материалното възвишено е по-конкретно. Портър поддържа тезата, че макар на пръв поглед тези два вида да изглеждат различни, те не са непременно взаимоизключващи се, а могат да си взаимодействат. Идеята за материалното възвишено е от особен интерес в изследването на женската употреба на възвишеното в литературата. Според Джон Дж. Пипкин в творчеството на жените писатели от Романтизма, материалното възвишено се проявява като начало на нематериалното, тоест трансцендентно възвишено, но се различава от мъжкото преживяване, тъй като няма синтез между субект и обект, а вместо това се набляга върху разликата, за да се подчертае „идентичността на аз-а като съзнаващ и явен участник в диалектиката.”⁴⁵ Пипкин пише, че жените писатели се отнасят към

⁴³ Ibid. 12.

⁴⁴ *The Sublime in Antiquity* 537.

⁴⁵ „The Material Sublime of Women Romantic Poets” 601.

материалното възвишено по начин, чрез който да затвърдят „авторската си идентичност, като в същото време изразяват желание да разрушат тази идентичност и се измъкнат от потисническите сили, които дискурсивно стесняват ограничените им възможности да изразят индивидуалността си.“⁴⁶ Анализът в дисертацията интерпретира употребата на материалното възвишено като средство, което подчертава действителността и настоящия момент чрез осуетяването на трансцендентното преживяване. По този начин се набляга на нравствения аспект на съществуването в настоящето в сравнение с идеалистичното бягство от действителността в абстрактен порив на мисълта. Както пише Портър, материалната и нематериалната версия на възвишеното „се различават в реакцията на съзерцаващия субект, чийто избор е или да се отдръпне от това преживяване [. . .], или да се замисли по-задълбочено върху него.“⁴⁷ Това предположение е също ключово в прочита на анти-трансцендентното преживяване в поезията на Смит и Робинсън.

Дисертацията изследва начините, по които Смит и Робинсън представят идеята за разума и чувствата както като личен, така и като обществен дискурс, който свързва личното чувство на жената поет и нейния обществен дълг. Изследването се стреми да избегне изцяло феминистки прочит, макар да изтъква важността на позицията на жените и женското писане за периода. От една страна, феминистки изследвания върху творчеството на Смит и Робинсън вече са представяни; от друга страна, една от главните цели на тезата е да приложи интегриран подход към обсъжданите проблематики, без да разграничава между характерни черти на женското и мъжкото писане. Следователно методологическият подход използван в дисертацията е по-обширен, съчетавайки историята на идеите със затворен прочит на разглежданите произведения.

⁴⁶ Ibid. 610.

⁴⁷ Ibid. 391.

ЧАСТ ПЪРВА

Разумът и чувствата като лично преживяване

i. „Скърби, които Разумът отказва да забрави”: Шарлот Смит и „Елегически сонети”

Главата се занимава със сонетите на Шарлот Смит в „Елегически сонети” (1784-1800) и в частност, представянето на опозицията между разум и чувства. Разглежда се употребата на възвишеното като естетически похват, който подчертава тясната връзка с нравствената система на индивида и взаимодействието между разум и чувства. Това взаимодействие предполага трезва преценка. Главата защитава тезата, че конфликтът, който множество от сонетите в сборника драматизират, цели не само да даде израз на личната драма и вътрешно противоречие на жената-поет, но и да изтъкне нейната нравственост. Тази нравственост бива ясно изразена като позиция в по-обемистите поетически трудове на Смит, в които тя открито засяга обществени, политически и исторически въпроси и демонстрира важната функция на жената-поет и социалната ѝ ориентираност.

В стихотворенията, които дисертацията обсъжда, Смит си служи с природното възвишено и готическото като естетически прийоми, за да изрази личностния и екзистенциален конфликт на поета. Тоест изпълняват ролята на „обективен корелатив,” който да изобрази визуално фрагментацията на аз-а. Например:

Press'd by the Moon, mute arbitress of tides,
While the loud equinox its pow'r combines,
The sea no more its swelling surge confines,
But o'er the shrinking land sublimely rides.
The wild blast, rising from the western cave,
Drives the huge billows from their heaving bed;
Tears from their grassy tombs the village dead,
And breaks the silent sabbath of the grave!
With shells and seaweed mingled, on the shore,
Lo! their bones whiten in the frequent wave;

But vain to them the winds and waters rave;
They hear the warring elements no more:
While I am doom'd—by life's long storm oppress,
To gaze with envy, on their gloomy rest. (Sonnet XLIV.
Written in the church-yard at Middleton in Sussex.)

Този сонет ярко илюстрира употребата както на природното възвишено, така и на готическото като обективен корелатив, който подчертава вътрешния смут на лирическият говорител, като му предаде материална форма. Интересното тук е, че лирическият говорител не изпитва нито смущение, нито страх от бушуващите сили и лашкаци се трупове. Още повече, вместо трансцендентално то достигане до някаква висша истина, тук се набляга на действителността и битието, които се затвърждават като жестоки и сурови. Макар лирическият говорител да жадува спокойствието на мъртвите – „vain to them the winds and waves rave; / *They* hear the warring elements no more; / While I am doom'd – by life's long storm oppress, / To gaze with envy on their gloomy rest” (11-14) – тя показва сила на духа. Ужасът не се крие в природния обект, а в самия субект, представлявайки екзистенциална криза, която нарушава цялостта на аз-а.

В обществено ориентираните стихотворения, Смит и Робинсън поставят произведенията в значими за периода дискурси и дебати, като изразяват идеологическа позиция спрямо засегнатите проблематики. От ключово значение в употребата на възвишеното е подриването на трансцендентното преживяване, а именно наблягането върху настоящата действителност, вместо извисяването на съзнанието отвъд границите на материалното. Изследването цели да докаже, че този подход показва позицията на жената-поет като твърдо обоснована от реалността, като по този начин се набляга на нейното проникателно възприятие на човешката ситуация и социална осъзнатост. Смит неутрализира ужасяващия аспект на природното възвишено, показвайки, че реалността, наред със социалната и политическа действителност и тяхното отражение върху индивида, са всъщност факторите, които пораждат страх и несигурност, а не мощта на природните стихии.

Изследването представя затворен прочит на сонетите през призмата на меланхолията. Меланхолията като състояние на духа е ключово чувство за поезията от осемнадесети век, тъй като носи културно и идеологическо значение. От една страна, меланхолията демонстрира дълбоката чувствителност на поета, а от друга, неговия гений. Но в това си качество меланхолията е считана като присъща на мъжете, докато

при жените е свързана с нездраво чувство, което не може да бъде сублимирано чрез творчески израз. Елизабет Долан анализира употребата на меланхолията в „Елегически сонети” като присвояване на мъжко чувство, което позволява на Смит да изгради имиджа си на жена поет, надарена с гений. Позовавайки се на изследването на Долан, според което меланхолията предоставя възможност на Смит да изтъкне взаимовръзката между разум и чувствителност и нуждата от баланс помежду им, анализът на сонетите в дисертацията разширява този аргумент, като разглежда връзката между меланхолията и възвишеното. Изследването защитава идеята, че употребата на двете като похвати цели да подчертае нравствеността на жената-поет. Последното е важно и по отношение на представянето на политическите ѝ възгледи спрямо неравенството и социалната несправедливост като валидни и обективни, както втора част цели да докаже.

За да драматизира конфликта между разум и чувства, Смит вентрилоквизира Вертер в няколко поредни сонета. Сонетите представят свръхемоционалността на индивида и липсата на трезвост, което се оказва фатално за индивида. Долан пише, че по този начин „Смит видоизменя представянето на меланхолията [в творбата на] Гьоте, за да предостави на читателите бегъл поглед върху балансиращата роля на разума, който би могъл да спаси Вертер.”⁴⁸ Смит противопоставя разума на чувствата, показвайки как прекомерната чувствителност води до nihilистични наклонности и съответно гибел. Например в сонета „Supposed to be written by Werter”:

Tow' rds the deep gulph that opens on my sight
I hurry forward, Passion's helpless slave!
And scorning Reason's mild and sober light,
Pursue the path that leads me to the grave! (XXI. 9-12)

Без противодействащата сила на разума, субектът е склонен да се отдаде на пагубния интензитет на чувствата. Макар Смит да вентрилоквизира Вертер, тя не се идентифицира с него. Напротив, самият факт, че Вертер е заимстван конструкт, е важен, тъй като противопоставя неговата чувствителност с тази на лирическият говорител на Смит, която бива регулирана от разума. Въпреки очевидното желание за смърт, което фигурира в сонетите, лирическият говорител на Смит никога не преминава границата. Идеята за спасение в смъртта остава само един възможен изход,

⁴⁸ „British Romantic melancholia: Charlotte Smith's *Elegiac Sonnets*, medical discourse and the problem of sensibility” 249.

който тя идеализира, но никога не прилага на практика. Дори и в „Сонет LXX”, в който лирическият говорител се среща с умопомрачен персонаж, чиято загуба на разум бленува, тъй като по този начин тежката действителност на битието няма да ѝ бъде понятна, лирическият говорител все така чертае разликата между нейното същество, в което разум и чувства информират възприемането ѝ за света, с това на персонажи, чиято чувствителност е опасна за съществуването им.

В „Елегически сонети” гореспоменатият конфликт бива разглеждан и чрез други фигури и гласове. Общото между тях е отново присъствието на лириическия говорител като пример за баланс, който липсва в ответната страна. Като цяло изследването твърди, че сонетите наблягат на идеята за нуждата от баланс и синтез между разум и чувства, изключвайки двете крайности на прекалена рационалност без чувства и чувствителност без разум. Важно е да се отбележи също, че освен естетиката на възвишеното и готическото, Смит си служи и с други конвенционални способности: например, перспективата на топографската поезия, в която лирическият говорител е позициониран високо, за да може да обхване с поглед както пространствените аспекти на мястото, така и техния по-широк философски смисъл. Смит ясно разграничава дистанцията между своята позиция и тази на други фигури: например, умопомрачения персонаж в „Сонет LXX”, децата в „Сонет XXVII”, овчаря в „Сонет XXI” и други. Тяхната функция спомага за предаването на социалния аспект на стихотворенията и за изграждането на контраст между тяхното възприятие за света с това на лириическия говорител. Така персоната на Смит заема ролята на „безпристрастен наблюдател” – концепция, която също играе важна роля в разискването на въпроса относно разума, чувствата, нравствеността на поета и способността за състрадателност и емпатия.

В заключение на казаното, анализът на „Елегически сонети” се стреми да обхване широк спектър от тематики, като по този начин показва как политическото/социално измерение и личното измерение са взаимосвързани.

ii. „Защото тази празна скръб, печал по пътя ми застила”: Мери Робинсън и „Сафо и Фаон”

Втора глава разглежда така наречения отговор на Мери Робинсън към сонетната стихосбирка на Смит, а именно „Сафо и Фаон.” В центъра на сонетния цикъл се намира Сафо като архетип на жената-поет, който Робинсън използва, за да разгледа конфликта между разум и чувства. Сонетите драматизират негативния ефект на нездрав и ексцесивни емоции, които са пагубни за жената-поет и които не могат да бъдат сублимирани в артистична форма. Това води до фрагментация на аз-а и до нарушаване на връзката между субект и обект (природа). Анализът твърди, че в сонетния цикъл Робинсън загатва идеята за ролята на жената-поет в обществен план и нуждата от трансформирането на личната емоция в социална, което описаната психологическа и творческа криза осуетява. За разлика от героинята си обаче Робинсън като говорител се откроява като съумяла да балансира разум и чувство, упражнявайки контрол върху формата и съдържанието на творбата си.

Анализът в тази глава отново разглежда меланхолията като похват, който способства за изтъкването на връзката между чувство и творчество. За разлика от Смит, Робинсън използва любовната меланхолия, като педантично следва и описва симптомите и фазите на „заболяването.” Прочитът на меланхолията в цикъла е базиран върху теорията на Юлия Кръстева, с позовавания на други важни за периода описания като например опуса на Робърт Бъртън „Анатомия на Меланхолията,” както и съвременни критически трудове.

Както в първа глава, и тук се обръща внимание на употребата на възвишеното и готическото като естетически способности, които изпълняват ролята на обективен корелатив, чрез който се изобразява душевното състояние на говорителя. Подобно на Смит, Робинсън драматизира конфликта между разум и чувства, за да покаже необходимостта от баланс между двете. В сонетите Сафо моли разума да сложи край на нездравата ѝ страст: *COME, Reason, come! each nerve rebellious bind, / Lull the fierce tempest of my fev'rish soul*" (VII. 1-2); ала го и критикува: *„O! Reason! vaunted Sov'reign of the mind! / Thou pompous vision with a sounding name! / Can'st thou, the soul's rebellious passions tame? / Can'st thou in spells the vagrant fancy bind? / Ah, no! capricious as the wav'ring wind / Are sighs of Love that dim thy boasted flame, [. . .]”* (XI. 1-6). По този начин Робинсън показва неспособността на индивида да използва разума, за да се противопостави на силата на емоцията.

В цикъла Робинсън използва различни литературни похвати и тропи. Тя преобръща традиционния фокус на традиционния Ренесансов сонет и така наречения *blason*, като поставя в центъра женски образ, идеализиращ образа на любимия и съответно страдащ от несподелена любов.⁴⁹ Робинсън си служи и с перспективата на топографската поезия, за да постави героинята си във високо положение, което играе важна функционална роля, особено що се отнася до употребата на възвишеното в сонетите. Сафо, подобно на Вертер в сонетите на Смит, е литературен конструкт, който Робинсън използва с цел да драматизира конфликта между разума и чувствата и отражението му върху женския аз и творчеството ѝ. В тази връзка, Йопи Принс отбелязва в книгата си върху употребите на фигурата на Сафо в литературата, че за Робинсън Сафо е „празна фигура,” която тя използва, за да ѝ предаде свой собствен смисъл, тоест да представи идеите си относно функциите и позицията на жената-поет в нейната епоха.⁵⁰

Робинсън използва визуалната образност на сонетите и природното възвишено, за да построи корелации между лирическият говорител и пейзажа и драматизира душевното състояние на Сафо. Както в сонетите на Смит, лирическият говорител се идентифицира с онези аспекти на природата и топографските особености на пейзажа, които съответстват на вътрешното ѝ състояние.⁵¹ Сафо се идентифицира с бурните природни елементи, а не с пасторалните аспекти на природата. Както в „Елегически сонети” на Смит, героинята на Робинсън не изпитва страх от природните стихии, а целенасочено търси тяхната близост, изпитвайки нуждата да се изправи лице в лице с тях:

YES, I will go, where circling whirlwinds rise,
Where threatening clouds in sable grandeur lour;
Where the blast yells, the liquid columns pour,
And madd'ning billows combat with the skies! (XLI. 1-4)

Тази идентификация е начин да се постигне временно облекчение от нестихващата агония, която Сафо изпитва вътрешно. Застрашителната мощ на природното възвишено не представлява заплаха за лирическата героиня, тъй като ужасът, който произлиза от

⁴⁹ Backscheider 326.

⁵⁰ *Victorian Sappho* 18, 184.

⁵¹ За анализ на диалога между сонетите на Смит и цикъла на Робинсън, виж Cross, „Illegitimate Influences: Charlotte Smith,” *Mary Robinson and the Genesis of Romanticism* 51-82.

вътрешния конфликт, не може да бъде нито сравнен с, нито неутрализиран от външна физическа заплаха. Сонетите следват мита за Сафо и приключват с нейната смърт, като по този начин се подчертава критиката към индивидуалност, водена от необузданите емоции, без отрезвяващия принцип на разума.

Както бе отбелязано, главата изследва сонетния цикъл като алегоричен коментар относно позицията и ролята на жената-поет в обществото. Този аргумент се разглежда с паралелни препратки към памфлета на Робинсън *A Letter to the Women of England on the Injustice of Mental Subordination* (1799) и към концепцията за „жената философ.“ Както пише Ашли Крос, Робинсън споделя схващането за жената писател като фигура, чийто „гений съчетава интелектуална сила с ,деликатна чувствителност‘.“⁵² Ако в сонетите си Смит прави паралели между нейната персона като лирически говорител и Вертер, за да подчертае контраста между неговата и нейната идентичност, то в „Сафо и Фаон“ Робинсън също се стреми да очертае границите между присъствието си на поет и разказвач на сонетния сюжет и това на Сафо като главно действащо лице. Робинсън въплъщава трезвия глас на поета разказвач в първите три и последния сонет в цикъла, които играят ролята на концептуална рамка. В тези сонети Робинсън подчертава баланса между разума и чувствата, който тя притежава като поет, най-вече чрез коментари върху функцията на писането и поезията, а също и чрез прецизния си контрол върху формата на легитимния сонет.⁵³ Това е важно и показателно, тъй като в творчеството на Робинсън разумът се свързва с гения и творческо майсторство. Последното е ясно изразено в ранното ѝ стихотворение *Ainsi va le Monde* (1790): „While motley mumm’ry holds her tinsel reign, / SHAKSPERE might write, and GARRICK act in vain: / True Wit recedes, when blushing Reason views / This spurious offspring of the banish’d Muse” (49-52).

⁵² „He—She Philosophers and Other Literary Bugbears: Mary Robinson’s *A Letter to the Women of England*” 55.

⁵³ Подобен аргумент е представен и от Дейниъл Робинсън в *The Poetry of Mary Robinson, Form and Fame* (Palgrave Macmillan, 2011).

Кода

В заключение, в стихосбирките си „Елегически сонети” и „Сафо и Фаон” Смит и Робинсън драматизират конфликта между разума и чувствата като лично преживяване. Нуждата от баланс между двата принципа е представена както директно, така и индиректно. Този баланс е важен на няколко нива: от една страна, той поддържа цялостта на личността, като регулира нездравите чувства, от друга страна, е важен за творческата сила на жената-поет и нейната морална осъзнатост. И двете авторки боравят с популярни и традиционни за периода средства (и най-вече такива свързани с мъжкото писане): а именно идеята за възвишеното, характеристиките на топографската поезия, меланхолията, както и употребата на готическото.

Втора част на дисертационния труд се фокусира върху начина, по който разумът и чувствата развиват нравствеността на жената-поет и силното ѝ чувство за дълг към човечеството. Разглежда се как балансът между разум и чувства е важен за развитието на морално чувство със социална насоченост и как личното преживяване не трябва да остава изолирано, а да бъде приложено в публичната сфера, като по този начин способства да се установи чувство на взаимност и съпричастност. Анализите на текстовете разглеждат как поезията служи за комуникативно средство, което жените-поети използват да изобличат неправдите в социалнополитическия контекст на епохата и чрез което да достигнат до общественото съзнание.

ЧАСТ ВТОРА

Разум, Чувства, Политика

i. Шарлот Смит: Филантропия и националният въпрос в поемите „Емигрантите“ (1793) и „Бийчи Хед“ (1807)

Първа глава от втора част на дисертационния труд е разделена на две подглави: първата се занимава с поемата „Емигрантите“ (1793), а втората с поемата фрагмент „Бийчи Хед“ (1807). И двете творби са централни за творчеството на Смит, тъй като илюстрират похвата ѝ да прави паралел между личното и общото, семейната сфера и публичната сфера, като по този начин размива границите между двете и затвърждава позицията си на жена поет, която е живо ангажирана с проблемите от обществен и политически характер.

Освен тематичните сходства, общото за двете поеми е и употребата на вече анализирани в първа част естетически и реторически способности, с които Смит си служи, за да изрази възгледите и позициите си спрямо обсъжданите въпроси. И в „Емигрантите,” и в „Бийчи Хед” Смит заема позицията си на наблюдател, застанал високо над обграждащата я действителност, като по този начин взорът ѝ придобива не само материална, но и метафорична широта. Физическата дистанция буквализира идеята за дистанцията между субекта и обекта, като осигуряваща безпристрастна преценка. Последното също бива подчертано и от различните гледни точки, които Смит представя по отношение на социалнополитическите проблеми, засегнати в поемите: а именно военните политики, Френската революция и нейните контексти, меркантилизма, конsumerизма и културата на търговията, робството, желанието за териториална и търговска експанзия, класовите различия и прочие.

„Емигрантите” (1793): война и изгнание – акцентира върху политическото съдържание на поемата. В „Емигрантите” фокусът пада върху Френската революция и нейните последици по времето на Големия терор, както и върху причините, довели до избухването на самата революция. В центъра на поемата са френската аристокрация и духовенство, които са принудени да търсят убежище в Англия като изгнаници. Поемата представя и личните беди на персоната на Смит, които тя използва като отправна точка за идентификация със злочестите изгнанически фигури. Освен дворцовата политика на

френската абсолютна монархия, нейните подкупнически практики, деспотизъм и злоупотреба с властта, които Смит критикува, поемата също така отправя индиректни критики към Англия, загатващи за нуждата от реформа в страната и евентуални бъдещи последствия, които да са отражение на случващото се във Франция, ако не се предприемат нужните реформи.

Типичен похват в „Емигрантите,” а също и в „Бийчи Хед,” е смяната на перспективата от личното към общото. Персоната на Смит прави паралели между своята лична драма и тази на изгнаническите фигури, които наблюдава. По този начин тя не само доказва идеята, че „личното е политическо,” както изтъкват критическите трудове занимаващи се с творчеството на Смит⁵⁴, а и че личното е начин да се култивира по-дълбоко разбиране за човешката ситуация.

В предговора си към „Емигрантите” Смит изразява надежда, че пребиваването на френските емигранти сред англичаните ще „очовечи и двете нации, като ги убеди, че всяка притежава добри качества.” По този начин Франция и Англия ще могат да преустановят конфликтите по между си и сложат край на предразсъдъците, които „са пагубни и за двете страни.”⁵⁵ Предразсъдъците в творчеството на Смит, подобно на позициите на други жени писатели от периода, са до голяма степен политически обусловени и свързани с неудачни външни политики. Последните са централна тема на критика в антивоенните кампании от периода. Главният аргумент е, че предразсъдъците са подхранвани от невежество и сляпа гордост, но могат да бъдат изкоренени чрез силата на разума. Предразсъдъците дават отражение върху държавността и нефункционалността на социалните институции, както и на меркантилните политики не само на национално ниво, но и това на отделни индивиди, които целят да задоволят личните си интереси.

Друг важен аспект на „Емигрантите” е свързан с радикалното мислене на Смит, което се проявява в опита ѝ да реабилитира статута на свободата като пълноправно началó, чиято същина е потъпкана и преиначена след последвалото развитие на революционните действия във Франция:

The infernal passions; Vengeance, seeking blood,
And Avarice; and Envy's harpy fangs

⁵⁴ Cf. Jacqueline Labbe, *Charlotte Smith: Romanticism, Poetry, and the Culture of Gender* (Manchester University Press, 2003), *Charlotte Smith in British Romanticism*, ed. by Jacqueline Labbe (Pickering & Chatto, 2008).

⁵⁵ *The Poetry of Charlotte Smith* 133.

Pollute the immortal shrine of Liberty,
Dismay her votaries, and disgrace her name. (I. 347-350)

Разумът също присъства като принцип, който е свързан със справедливостта. Разумът трябва да бъде водещ принцип не само в човешките взаимоотношения, но и в политическото тяло и неговото управление. Просвещенските идеали „разум, храброст, свобода и добродетел“⁵⁶ се възприемат като необходими принципи и ценности в националните политики.

Употребата на природното възвишено и готическото в поемата се разглежда като корелат не само на вътрешната фрагментираност на личността, но и на политическата ситуация като цяло. По този начин се изобразява негативната страна на човешката ситуация и непредвидимостта на историята като стечение на обстоятелствата, на които отделният индивид не може да се противопостави. За да подчертае идеята за всеобщо единство и равенство, Смит използва един от главните аргументи на радикалните политически текстове, а именно, че всички хора са равни въз основа на божественото си начало и библейската идея, че Бог е създал всички същества равни и ги е надарил с разум и доброта. Смит подчертава ролята на Бог като вездесъщ и щедър Създател:

He surely means
To us, his reasoning Creatures, whom He bids
Acknowledge and revere his awful hand,
Nothing but good: Yet Man, misguided Man,
Mars the fair work that he was bid enjoy,
And makes himself the evil he deplors. (I. 29-34).

От редовете става ясно, че Смит приписва всички злини срещу човечеството на хора, водени от заблуда, „Man, misguided Man,” а не на друга необяснима, провиденческа сила.

Както в „Елегически сонети” всички предпоставки за трансцендентно преживяване в „Емигрантите” са на лице. Съзнанието на Смит обаче остава здраво приковано в действителността, с поглед насочен към настоящите условности на различните сфери, които рефлексират върху човешката съдба. Кари Лок пише, че

⁵⁶ „Reason, Valour, Liberty, and Virtue” (I. 242).

„Трансцендентното в този политически контекст се свързва със способността за себепознание и самокритика, породени от абстрахирането от личен интерес.“⁵⁷ Ето защо анти-трансцендентното, или материално възвишено, играе важна роля: като преживяване то е обратнопропорционално на нематериалното (или индивидуалистично) възвишено, свързано с безтелесно преживяване. По този начин то придобива социална функция. В анализа на поемата този похват се свързва с конфликта между противопоставянето на утопичния идеал и реалност, който също е водещ мотив в поезията на Смит. Същият се наблюдава и в творчеството на Мери Улстънкraft. Джанет Год, например, твърди, че в творбите на Улстънкraft се наблюдава вътрешен конфликт: въпреки нейната нееднозначна позиция спрямо възвишеното, тя приема, че е възможно възвишеното да е основано на грешка, че същото това удоволствие е нерационално и опасно и служи като извинение за възвишеното его, за да може то да се извиси и забрави за отговорностите и дълга си към другите.“⁵⁸ Това твърдение, както анализът се стреми да докаже, може да се отнесе и към позицията на Смит.

Както бе споменато, в поемата Смит заема противоречива позиция спрямо въпроса за френската аристокрация. Тя критикува практиките и убежденията им, но и съчувства на тяхната неволя като човешко същество, преминало през подобни нещастия и способно да разбере техните. Жаклин Лаби пише, че като поема „Емигрантите“ представлява „несигурен хибрид: тя е както политически коментар, така и лично откровение, както обективно, така и субективно.“⁵⁹ Тази двойна перспектива е важна, тъй като подчертава връзката между личното и общественото, демонстрирайки как те функционират едновременно, а не в изолация. Лаби също така твърди, че Смит се опитва да размие границите между личното и политическото като ги слее в едно, използвайки френските емигранти „да създаде аурата на съпричастие, която успешно прикрива нейния засилващ се политически тон: стъпката ѝ към „политическото тяло“.“⁶⁰ Смит заема гранична позиция като оставя „някои неща недоизказани, позиции не напълно заети, гняв, изразен до определена степен, както и преданост почти оттеглена.“⁶¹ Това позволява на Смит да представи възгледите си, без да изрази

⁵⁷ „The Mild Dominion of the Moon”: Charlotte Smith and the Politics of Transcendence” 95.

⁵⁸ Melvyn Bragg et al., „The Sublime,” *In Our Time BBC Radio 4*, [bbc.co.uk, https://www.bbc.co.uk/programmes/p004y23j](https://www.bbc.co.uk/programmes/p004y23j).

⁵⁹ *Charlotte Smith* 117.

⁶⁰ *Ibid.* 117, 118.

⁶¹ *Ibid.* 120.

красноречиво радикалните си идеи с цел да избегне обвинения в противодържавна дейност.⁶²

В „Емигрантите” Смит индиректно влиза в диалог с Едмънд Бърк и неговата позиция спрямо Революцията, изразена в „Размисли за революцията във Франция” (1790). Смит допълнително политизира употребата на готическото при предаването на събитията, последвали управлението на Робеспьер:

With swimming eye,
Back on the past they throw their mournful looks,
And see the Temple, which they fondly hop'd
Reason would raise to Liberty, destroy'd
By ruffian hands; while, on the ruin'd mass,
Flush'd with hot blood, the Fiend of Discord sits
In savage triumph; mocking every plea
Of policy and justice, as she shews
The headless corse of one, whose only crime
Was being born a Monarch—Mercy turns,
From spectacle so dire, her swol'n eyes;
And Liberty, with calm, unruffled brow
Magnanimous, as conscious of her strength
In Reason's panoply, scorns to distain
Her righteous cause with carnage, and resigns
To Fraud and Anarchy the infuriate crowd.— (II. 46-61)

Тук готическото, както и при Робинсън, е образен способ да визуализира ужаса от последвалата анархия, кръвопролитие и зверство, преобърнали благородните идеали на каузата за свобода. Освен употребата на готически елементи, идеята за деморализация и безредие е предадена и чрез образи, носещи апокалиптични нюанси. Макар и да критикува развоя на събитията и тяхната първопричина, Смит защитава идеята, че демократичните принципи са справедливи в същината си, но порицава решенията и постъпките, довели до политическия смут:

May lovely Freedom, in her genuine charms,

⁶² Ibid. 119.

Aided by stern but equal Justice, drive
From the ensanguin'd earth the hell-born fiends
Of Pride, Oppression, Avarice, and Revenge,
That ruin what thy mercy made so fair!
Then shall these ill-starr'd wanderers, whose sad fate
These desultory lines lament, regain
Their native country; private vengeance then
To public virtue yield; and the fierce feuds,
That long have torn their desolated land,
May (even as storms, that agitate the air,
Drive noxious vapours from the blighted earth)
Serve, all tremendous as they are, to fix
The reign of Reason, Liberty, and Peace! (II. 431-444)

Тези заключителни редове представят оптимистичното очакване на Смит, която вижда възстановяването на разума, свободата и мира като ръководни принципи, които да върнат правдата и реда в държавата и изкоренят гордостта, потисничеството и жаждата за мъст, които са причина за настоящата политическа ситуация във Франция.

„Бийчи Хед” (1807): Исторически фрагменти и настоящи действителности продължава дискусията върху политическата програма на Смит, нейната социална и нравствена критика, и проблемите, които са централни за творчеството ѝ на поет и белетрист. Макар и фрагмент, съставен от различни обособени поетически портрети и подробни обяснителни бележки, „Бийчи Хед” може да се разгледа като обобщение на темите и естетиките, характерни за поетиката на Смит. Наред с историческите, географски и геоложки описания, поемата се фокусира и върху бита на местните жители, като по този начин засяга важни исторически, политически и социални теми. Акцентът върху отделни индивиди (пастир, поет, отшелник) допълнително допринася за развиването на критически и поетически коментар. Фрагментарността на поемата носи идеологическо значение: както пише Тереза М. Кели, „Бийчи Хед” е реакция срещу „славния марш на историята,” който Смит дестабилизира. Това се постига чрез предаването на важност на по-малките истории на специфичен регион и наблягането на човешките и природни особености.⁶³ Също както в „Емигрантите,” така и в „Бийчи

⁶³ „Romantic Histories: Charlotte Smith and Beachy Head,” 287, 288.

Хед” позициите на Смит са ту ясно изявени, ту двусмислени, по който начин тя се заиграва с хоризонтите на очакване на читателя.⁶⁴

В поемата персоната на Смит заема характерната за нея позиция високо на скалата, откъдето предприема пътуване в анализите на историята и настоящето: „On thy stupendous summit, rock sublime! [. . .] / I would recline; while Fancy should go forth, / And represent the strange and awful hour / Of vast concussion” (1, 4-6). Позиционирането ѝ отново предполага трансцендентно преживяване, което бива осуетено, за да изтъкне важноста на настоящето. Историческите аспекти играят важна роля в политическото измерение на поемата: опозицията между Англия и Франция е оспорена и поставена за преразглеждане. Смит визира научни постулати (макар и спорни), според които преди формирането на облика на Европейския континент, двете страни са били едно цяло.⁶⁵ Този аргумент цели да развенчае тесногърдата идея за „естествения враг,” която започва да се пропагандира през 1790-те с цел подклаждането на неприязън към Франция в контекста на назрелия конфликт и военни действия между двете страни.⁶⁶ Темата за равенство е продължена и в коментара върху робството в контекста на имперската експанзия.

Разумът в „Бийчи Хед” фигурира като принцип, който обуславя човешкото съществуване и който предотвратява нездрави амбиции и простъпки, който потъпкват чувството за солидарност и общност. В тази връзка е важно да се отбележи, че в поемата Смит въплътява „размисъла” (contemplation), като по този начин подчертава своята трезва и рационална, а също и хуманитарна, преценка, която предполага обективност. Ключовите алюзии към исторически моменти в историята на Англия и борбите ѝ с Франция не само загатват идеята за реформа, но и служат като предупреждение, че историята може да се повтори, ако настоящите контексти не се преосмислят. Политическата позиция на Смит е по съществуването си хуманитарна и радикална, според която съвременните действителности нарушават човешките права и свободи. Матю Брей нарича прийома на Смит „подривна историография,” чрез който Смит цели да подчертае съвременната държавност като „продължение на

⁶⁴ В анализа си върху Смит, Крис Джоунс отбелязва, че Смит познава добре читателите си и тяхното разделение на по-консервативно и по-либерално мислещи, като по този начин Смит се възползва от това и нарочно работи с двусмисленост без да заема ясна авторова позиция, *Radical Sensibility* 163.

⁶⁵ „I confess I never could trace the resemblance between the two countries. Yet the cliffs about Dieppe resemble the chalk cliffs on the Southern coast. But Normandy has no likeness whatever to the part of England opposite to it,” *The Poems of Charlotte Smith* 2fn 217.

⁶⁶ Cf. Lily Gurton-Wachter, „An Enemy, I suppose, that Nature has made”: Charlotte Smith and the natural enemy.” *European Romantic Review*, vol. 20, no. 2 (2009) 197-205.

варварщината, невежеството и потисничеството,” свързвани със средновековна Англия.⁶⁷ Тази позиция е споделяна и от други радикални автори, например Пейн и Улстънкraft.

Освен политическите аспекти критиката на Смит включва и моралните последици от желанието за земни блага, високо обществено положение и надмощие, които рефлектират не само върху личната нравственост на индивида, но и върху обществото като цяло – критика, която Смит предава и чрез изразителната образност на художествени похвати. Например:

There the Earth hides within her glowing breast
The beamy adamant, and the round pearl
Enchased in rugged covering; which the slave,
With perilous and breathless toil, tears off
From the rough sea-rock, deep beneath the waves.
These are the toys of Nature; and her sport
Of little estimate in Reason’s eye:
And they who reason, with abhorrence see
Man, for such gaudes and baubles, violate
The sacred freedom of his fellow man—
Erroneous estimate! (50-60)

В тези редове Смит критикува както империалистическите и колониални програми на Британия, така и тези на хора с власт, които експлоатират робския труд, за да задоволят меркантилните си интереси. Тези практики, както се вижда от цитата, са в разрез с нормите на разума.

Освен в колониалния контекст, Смит сочи как тези практики, свързани предимно с напредъка на цивилизацията, проникват и в провинциалните региони, където политическата и социална ситуация принуждава хората да търсят поминък чрез нелегални средства – а именно, контрабанда. Персоната на Смит съглежда овчаря, който „Watches the bark that for his signal waits / To land its merchandize: —Quitting for this / Clandestine traffic his more honest toil” (181-183). За да изтъкне трудностите на живота в провинцията, Смит деконструира мита за провинциалния живот като

⁶⁷ „Removing the Anglo-Saxon Yoke: The Francocentric Vision of Charlotte Smith’s Later Works” 156.

идиличен пасторал, недокоснат от грижите и суетата на града и цивилизацията.⁶⁸ В анализа представен в главата това подриване на конвенционални способности се свързва и с контекста на вече споменатия сблъсък между реалност и идеал, който е ясно изразен в съпоставянето на фигурата на поета мечтател с тази на персоната на Смит. Поетът води отшелнически живот, а съзнанието му е фиксирано върху блянове и лично страдание, породено от несподелена любов. Това съществуване се откроява от това на Смит като поет, който не само преобразува личното в социално, но и се занимава с тематики от обществено-политически характер. По този начин, твърди изследването, отново се затвърждава тезата, че поетът има социална роля, която трябва да изпълни, а не да се изолира в личното си преживяване. Макар Смит да не съди поета мечтател, позицията ѝ изглежда защитава идеята, че бягството в утопични блянове и фантазии е нездраво и антисоциално. Нейната деликатна чувствителност и проникателност я представят като жена поет със социална ориентираност, която използва чувството и опита да се занимае с по-глобални проблеми.

⁶⁸ Cf. „Undermining the Eighteenth-Century Pastoral: Rewriting the Poet’s Relationship to Nature in Charlotte Smith’s Poetry.” *European Romantic Review*, 15:1, 2004, 131-150.

ii. Мери Робинсън: Радикализъм и чувства в *Ainsi va le Monde* (1790), „Пътят на свободата” (1801) и „Лирически сказания” (1800)

Както бе отбелязано в началото, революционната обстановка в края на осемнадесети век се превръща в двигателна сила за активна реформа в социалната и политическа сфера. Тази атмосфера вдъхновява редица радикално мислещи писатели и философи, които агитират за нуждата от преосмисляне и преобразуване на съществуващите управленчески и социални политики. Сред тези се числят писатели като Джоузеф Пристли, Ричард Прайс, Томас Пейн, Джон Телуол, Уилям Годуин, младия Колридж, Мери Улстънкraft и нейните последователки. За мнозина началните фази на Революцията са пример за напредък, воден от разума, който цели да унищожи веригите на деспотското управление на династията на Бурбоните и да еманципира нацията от вековно потисничество. Самата Революция се възприема като сбъдването на библейското пророчество за бъдещ Апокалипсис, който да постави началото на нова страница в човешката история.⁶⁹ Като критичен момент от исторически, социален, политически и културен порядък, Революцията налага намирането на нови методи на изобразяване, които да изразят безпрецедентния характер на събитията.⁷⁰

Жените писатели от периода също приветстват Революцията като вдъхновена от стремеж за реформа и я свързват с борбата за женска еманципация и равенство. Това включва оспорването и преосмислянето на настоящите им роли и позиции в обществото и обществено-политическия живот като цяло.⁷¹ Мери Робинсън е една от активните защитнички за реформа на множество нива: позиция, която тя изразява не само чрез писането си, но и чрез начина си на живот, който бива окачествяван като скандален и в разрез с общоприетите норми.⁷² Участието ѝ в мрежата от поети от кръга на Робърт Мери, познат като Дела Круска, допълнително ѝ печели негативни коментари от страна на консервативни критици и съвременници, заради характерните за поезията им еротични конотации и про-революционни позиции.

Първата подглава върху политическата поезия на Робинсън, *Ainsi va le Monde* (1790) и политическите поеми от началото на 1790-те, се занимава с по-ранните

⁶⁹ Cf. Paulson, Paley.

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Fay, 55, 61.

⁷² Cf. Paula Byrne's biography of Mary Robinson, *Perdita: The Literary, Theatrical, Scandalous Life of Mary Robinson* (Random House, 2004).

произведения на Робинсън: а именно *Ainsi va le Monde* (1790), *Impartial Reflections on the Present Situation of the Queen of France* (1791), *Monody to the Memory of the Late Queen of France* (1793), „Marie Antoinette’s Lamentation, in her Prison of the Temple” (1793), „A Fragment, Supposed to be Written near the Temple, at Paris, on the Night before the Execution of Louis XVI” (1793). В нея се проследяват политическите възгледи на Робинсън, както и изразителната употреба на готическото, възвишеното и красивото като естетически способности. От съществено значение тук е, че тези естетики са силно политизирани в контекста на творбите.

Робинсън пише *Ainsi va le Monde* (1790) в отговор на поемата на Робърт Мери *The Laurel of Liberty* (1790). Освен като възхвала на поетическия гений и майсторство на Мери, *Ainsi va le Monde* представя позицията на Робинсън спрямо Френската революция, но и подчертава връзката между поезията и политиката.⁷³ В поемата Робинсън изтъква идеологическата същност на поезията като средство за прокарване на идеи и реформа – нещо, което по-късно се наблюдава в поезията и убежденията на Пърси Биш Шели.

Като следствие на гореспоменатото, *Ainsi va le Monde* може да бъде разделена на две части: първата, занимаваща се с изкуството и поезията; втората, с политика в контекста на Френската революция. В описанието си на щурмуването на Бастилията Робинсън си служи с характерни митологични и готически образи, които по-късно развива в „Пътя на свободата” от края на века. Освен важноста на сродството между поезия и политика, друг важен аспект е, че разумът също играе важна роля и за двете: от една страна, разумът поддържа принципа за свобода и естествените права на всички човешки същества; от друга страна, той способства за умелото преобразуване на гения в артистична форма и за формирането на естетически вкус и изтънченост. Например:

When Reason, sated with life’s weary woes,
Turns to *itself* — and finds a blest repose,
A gen’rous pride that scorns each petty art,
That feels no envy rankling in the heart,
No mean deceit that wings its shaft at *Fame*,
Or gives to pamper’d *Vice* a pompous *Name*;
Then, calm reflection shuns the sordid crowd,

⁷³ Cf. Amy Garnai, *Revolutionary Imaginings in the 1790s: Charlotte Smith, Mary Robinson, Elizabeth Inchbald* (Palgrave Macmillan, 2009).

The senseless chaos of the *little* proud,
Then, indignation stealing through the breast,
Spurns the pert tribe in flimsy greatness drest; (95-104)

Язвителният коментар е насочен към механичните произведения на августианската поезия, чиято сатира и безвкусица Робинсън противопоставя на изкуството, в което разумът ръководи формата и съдържанието.

В политическото измерение на поемата Робинсън критикува управлението на Луи XIV, виждайки го като първостепенен източник на злината, довела нацията до положение, подобно на робство. Лицемерието, раболепието, тщеславието, суеверието, свързано с догматизма и фанатизма на католицизма, които са изместили мястото на разума, са едни от главните мишени в критиката на Робинсън. Свободата е възхвалявана като изконно човешки принцип, който Робинсън описва с изразни средства, които подчертават идеята за физическа свобода и които изтъкват нейното божествено начало: „When from her Heav'n insulted *Freedom* came” (240), „Freedom — blithe Goddess of the rainbow vest, / In dimpled smiles and radiant beauties drest” (319-320). По този начин Робинсън използва типични за радикалното писане дискурси, които позиционират поемата, както и политическите ѝ поеми като цяло, в популярния радикален контекст. Ейми Гарнай пише, че в *Ainsi va le Monde* Робинсън излага представата си за „ревитализирания статут на литературата като желан вторичен продукт на жизнеността на революционния момент.”⁷⁴ Именно по този начин, тоест чрез изтъкването на изкуството като средство за разпространение на реформистки идеи, Робинсън утвърждава свободата като естествено право и като олицетворение на справедливост.

Последвалите събитията във Франция обаче потушават началните надежди за реформа, преминала сравнително без кръвопролитие. Ала царубийството и септемврийските кланета от 1792-ра година карат много от привържениците да се отдръпнат от подкрепата си и убежденията, които началната фаза на Революцията е породила в тях. През 1791-ва година (година преди зверствата на Големия терор да достигнат кулминацията си) Робинсън пише ключов текст в защита на кралица Мария Антоанета, целяйки да изтъкне благородните ѝ качества и очисти репутацията ѝ от клеветите на враговете на монархията. Този апел включва и възгледите на Робинсън относно Революцията и нейния развой. В трактата, анонимно издаден под името

⁷⁴ Ibid. 93.

„Приятел на човечеството,” Робинсън подчертава значението на разума и чувствата, разграничавайки последните от емоциите, движещи масите в последвалите анархични действия. Робинсън свързва чувствителността с чувство на хуманност и съпричастност, като твърди, че несдържаните силни изблици, граничещи с безумие, не трябва да бъдат идентифицирани с първите. В контекста на събитията, разумът бива изместен от „заблуден ентузиазъм,” който замъглява разсъдъка. Робинсън защитава идеологията за революция, окачествявайки я като „най-великото постижение в летописите на Европа,”⁷⁵ но критикува остро потъпкването на нейните идеали. Жаждата за власт, продиктувана от зловредна амбиция, води до липсата на трезва преценка и човеколюбие. Робинсън твърди, че загубата на разума и „липсата на мисъл” са едни от главните причини за упадъка на държавността.⁷⁶

В трактата си Робинсън влиза в открит диалог с Едмънд Бърк и неговата идеология в „Размисли за революцията във Франция” (1790). Подобно на Бърк, Робинсън също употребява готическото, за да представи своя аргумент. Макар и двамата да виждат Мария Антоанета като жертва на несправедливост, Робинсън не развенчава идеята за революцията като път към реформа, а нейния развой и прилагане на практика. Робинсън е срещу абсолютните форми на управление, които се характеризират с потисничество и репресия на гражданските свободи. Тя изразява надеждата, че „епохата на рицарството” може и да не е залязла, визирайки очакваната присъда на Мария Антоанета и надеждата за помилване. Решението на Трибунала обаче сочи обратното.

Останалата част от анализа се занимава с готическото, възвишеното и красивото в *Monody to the Memory of the Late Queen of France* (1793), „Marie Antoinette’s Lamentation, in her Prison of the Temple” (1793), „A Fragment, Supposed to be Written near the Temple, at Paris, on the Night before the Execution of Louis XVI” (1793), като интерпретира употребата на тези прийоми в контекста на събитията от началото на деветдесетте години на осемнадесети век като естетически средства да се предаде не само вътрешният смут на персонажите, олицетворяващи кралското семейство, но и моралния и социален упадък, характерен за тази фаза на Революцията.

„Пътят на свободата” (1801): Френската революция като апокалипсис и хилиастични виждания за реформа разглежда употребата на вече споменатите

⁷⁵ *Impartial Reflections on the Present Situation of the Queen of France* 122.

⁷⁶ *Ibid.* 121, 133.

прийоми и дискурси в контекста на политическата обстановка и идеология от последната декада на осемнадесети век: в частност, Френската революция, Големия терор, репресивните институционални структури. Поемата представлява апел за реформа и учредяването на естествените права на човека. Последното се базира върху аргумента, че животът сред природата води до морално и социално израстване, като по този начин Робинсън препраща към идеите на философи като Годуин и Русо. Например:

The untaught race,
Grown to maturity, yet newly born,
Above pedantic lessons, feel the glow
Of Nature's own philosophy. (стр. 62)

От самото начало на поемата свободата е възхвалявана като могъща, свръхестествена сила, дете на природата: „HAIL, LIBERTY SUBLIME!” (стр. 1). И тук, типично за радикалния политически дискурс, свободата е трансцендентален принцип и свързана с божественото начало: тя е „божествена сила” (godlike Pow’r) и извор на „наслада” (delight), „човешка енергия” (human energy), и „небесен плам” (celestial fervour). В анализа се правят препратки и към произведенията на други ключови фигури от периода, за да се покаже контекста, в който поемата на Робинсън .

Самата структура на поемата също играе функционална роля: книга първа се занимава с политическите събития от края на 1790-те, като се занимава с управлението на стария ред, на деспотизма и репресивните структури, не само в политически, но и в религиозен план; книга втора представлява една утопична картина на общество, което функционира според природните закони и следователно е морално извисено над тиранията и тщеславието на управленчески фигури и висшите класи на обществото: „Blest with THEE, / The PEASANT were as happy as his Lord — / For NATURE knows no difference!” (стр. 72). Поемата завършва и с пророчество, в което Робинсън, възпява музата на Албион, възпява величието на Англия като страна, в която свободата е мирна и справедлива, и изразява надежда за бъдещ мир. Последното причислява поемата към антивоенните поеми от края на века, които защитават мира в контекста на войната между Англия и Франция.

„Пътят на свободата” е многопластова поема, която е съставена не само от множество така наречени „поетически картини,” но и похвати. Поемата започва да

излиза анонимно на страниците на „Морнинг пост“ в периода април 1798 – 1800 година, преди да бъде публикувана в нейната цялост посмъртно от дъщерята на Робинсън. Поемата, както вече бе споменато, представлява разгънат коментар относно политическите събития от последното десетилетие на осемнадесети век. Паско и Крос пишат, че „Пътят на свободата“ е опит от страна на Робинсън да напише творба от епичен мащаб.⁷⁷ Действително поемата може да се причисли към наречения от Стюърт Кърън „невероятен феномен“ от епически поеми, които започват да се публикуват масово в края на века.⁷⁸ Прочитът на поемата в изследването я причислява към редицата от тези произведения, както и към апокалиптичния и хилястичен дискурс, който вижда събитията като сбъдването на библейското пророчество за края на света.⁷⁹ Макар Робинсън да не следва тясно библейските символики, които хилястите използват, дисертацията твърди, че употребата на готическото в поемата играе аналогична роля: то цели да пресъздаде идеята за разруха и последвало обновление, за което способства и виждането на Робинсън за природата като демократична законодателна сила във втора книга. Тази идея е изразена чрез употребата на естетиката на красивото, която ярко контрастира готическите и апокалиптични елементи на първа книга. Следователно първа книга е значително по-мрачна от втора. Освен революционните действия във Франция, първоначалния ентузиазъм за промяна, последвалия терор, гонения и масови убийства, Робинсън разглежда и религиозния въпрос и католицизма като институция. Робинсън развенчава католицизма като фанатизъм, който нарушава правата на индивида. В първа книга Робинсън описва насилственото замонашване на монахинята, като вплита феминистки коментар срещу потисничеството на жените и ограничаването на правото им не само да разполагат с живота си, но и с разума си: „Was her mind, / Stor'd with the prodigality of Nature, / Expanded, warm'd, enlighten'd, and inspir'd, / Unblest to perish?” (стр. 19). В случая на монаха, Робинсън критикува замонашването му като доброволна форма на отчуждаване от обществото и пренебрегване на изпълнението на социалния му дълг: монахът е „Poor, breathing Ghost,” по-късно окачествен като „Benumb'd by long seclusion from the world,” „a lean, wither'd form, / Inert, enfeebl'd, useless, and debas'd!” (стр. 23). Разумът и в двата случая е движещ принцип, който е обезправен от потиснически и

⁷⁷ Pascoe, *Selected Poems* 1fn 298, Cross, *Mary Robinson and the Genesis of Romanticism* 245n42.

⁷⁸ *Poetic Form and British Romanticism* 158.

⁷⁹ За апокалиптичните и хилястични елементи в романтичeskата поезия cf. Morton D. Paley, *Apocalypse and Millennium in English Romantic Poetry* (Oxford: Clarendon Press, 1999).

патриархални норми, които също така ограничават човешката физическа и интелектуална свобода.

Друг основен проблем в поемата, свързан с ограничаването на естествените права на човека, е робството, което е централна тема в поезията на Робинсън. В поемата, а също и в „Лирически сказания,” както следващата подглава илюстрира, Робинсън се противопоставя на водещите есенциалистски теории и постулатите им, че негроидната раса е биологически предразположена към тежък труд. Базирайки аргумента си на божественото начало на човека, Робинсън апелира за равенство и еманципация, като изтъква моралната деградация на белия човек, който въпреки светлата си кожа е способен на низост и жестокост:

Shall the caprice of Nature, the deep tint,
Of sultry climes, the feature varying,
Or th' uncultur'd mind, endure the scourge
Of sordid Tyranny, or heap the stores
Of his fair fellow, Man, whose ruddy cheek
Knows not the tear of pity; whose white breast
Conceals a heart, than adamant more hard,
More cruel than the tiger's! (стр. 52-53)

По този начин Робинсън също критикува империалистките и колониални практики на Британия, като нехуманни и обслужващи лични интереси.

Както става ясно от заглавието, в центъра на поемата е свободата и нейния ход. По този начин свободата се превръща в олицетворение на поетическия взор на Робинсън, която използва мотива за пътуването да прокара политическите си възгледи. Така Робинсън набляга на връзката между свобода, природа, добродетел и разум и ги изтъква като принципи, които осигуряват не само добра държавна политика, но и индивидуална и социална нравственост. Именно това са принципите, които са основни в теорията за естествените права на човека и които поемата защитава. „Пътят на свободата” ясно подчертава и прехода на Робинсън към идеологическата рамка на романтичeskата поезия.

„Лирически сказания” (1800): ужасът на алиенацията, войната, робството и социалното разделение изследва един от основните поетически сборници в

творчеството на Робинсън. Според историческите сведения публикуването на сборника подтиква Уърдсуърт да забави публикацията на второто издание на „Лирически балади,” за да не бъде свързан непосредствено с Робинсън и така наречената ѝ „лоша слава.” Сборникът на Робинсън действително може да се разглежда като отговор към първото издание на „Лирически балади,” тъй като много от стихотворенията в сборника влизат в диалог с тези на Уърдсуърт и Колридж.⁸⁰

Интересно от структурна гледна точка е тематичното разделение на стихотворенията на два типа: сатирични и изразително моралистични, в които се осмиват наивността, лековерието и похотливостта на персонажи от провинциалния бит, и на по-сериозни стихотворения, които се занимават с теми като алиенацията, войната, робството, политическите гонения по времето на Големия терор, както и тяхното отражение върху живота и психологическото състояние на персонажите, които ги преживяват. Важно за тези стихотворения е идеята, че политическото е неизменна част от личната и семейна сфера. По този начин Робинсън подчертава взаимосвързаността на политическата и семейната сфера и влиянието на едната върху другата.⁸¹

Главните похвати на Робинсън в стихосбирката са отново централните за изследването естетики на готическото и възвишеното. Робинсън си служи с построяването на контрасти и символи, както и с венстрилоквиране на гласовете на централни персонажи, което позволява на низвергнатите и потиснати индивиди сами да изразят болката и критиката си към институционалните несправедливости, жестокост и безнравственост на хора, които разполагат със съдбите им (например Зелма в „The Negro Girl”, наемния индийски моряк в „The Lascar”)⁸². В други случаи Робинсън възплъщава фигурата на странстващия пътник като по този начин заема ролята на безпристрастния наблюдател, който показва съпричастието си към негодите на ближния (в „All Alone” и „The Fugitive”). Анализът в главата разглежда и употребата на дискурса за чувствата като политически прием, чрез който Робинсън цели не само да критикува политически системи и съвременни политики, но и да оспори водещи аргументи като биологичния есенциализъм, който е използван, за да се оправдаят много от нехуманните практики на имперското съзнание: например, че расата на

⁸⁰ Cf. Cross *Mary Robinson and the Genesis of Romanticism*.

⁸¹ Cf. Mary A. Favret, „Coming Home: The Public Spaces of Romantic War.” *Studies in Romanticism*, vol. 33, No. 4 (Winter, 1994) 539-548; „Writing, reading and the scenes of war,” *The Cambridge History of English Romantic Literature*, ed. by James Chandler (Cambridge University Press, 2009) 314-334.

⁸² По въпроса с венстрилоквирането на гласове в контекста на аболиционизма, cf. Keith, Jennifer Keith, „The Formal Challenges of Antislavery Poetry.” *Studies in Eighteenth-Century Culture*, ed. by Catherine E. Ingrassia and Jeffrey S. Ravel (Johns Hopkins University Press, 2005) 97-124.

индивида предопределя тяхната чувствителност или липсата на такава, както и техния капацитет за тежък труд.⁸³ Вентрилоквизацията на низвергнати персонажи в този контекст също изразява важна идеологическа позиция, чрез която Робинсън цели да развенчае нелепите и антихуманни твърдения, които се използват като идеологически средства за потисничество и налагане на превъзходство. В тази връзка тя базира аргумента си на възгледа, че всички живи същества са създадени равни, тъй като в създаването им Бог не е целял нито расова, нито класова сегрегация:

Could the proud rulers of the land
Our Sable race behold;
Some bow'd by Torture's giant hand,
And other's basely sold!
Then would they pity Slaves, and cry, with shame,
Whate'er their TINTS may be, their SOULS are still the same!
(„The Negro Girl” IX. 49-54)

Редовете осъждат нехуманните и тесногръди политики на империализма, като показват, че физическата външност и расова принадлежност не определят отношението и статута на индивида, тъй като по същество всички хора са равни и надарени с разум и душевност.

В „Лирически сказания” Робинсън използва готическото и природното възвишено в две посоки: от една страна, те се използват като образни средства да изобразят психологическото състояние, другостта и фрагментацията на личността, а от друга страна, да представят действителността и човешкото съществуване като характеризирани от страдание, травма и загуба. В тази връзка символичното построяване на обстановката също играе ролята на обективен корелатив, който изразява душевния смут в материален план. В голяма част от тези стихотворения стратегията на Робинсън е да покаже как суровата действителност в социално-политическия план рефлектира върху единството на аз-а. Природните стихии в тези

⁸³ За дискусията относно колониализма cf. Peter J. Kitson *Romantic Literature, Race, and Colonial Encounter* (Palgrave Macmillan, 2007), Fulford, Timothy and Peter J. Kitson (ed). *Romanticism and Colonialism, Writing and Empire, 1780-1830* (CUP, 1998). За дискурса на чувствата и тяхното политическо измерение в литературата, cf. Brycchan Carey, Markman Ellis, and Sara Salih (eds.), *Discourses of Slavery and Abolition: Britain and Its Colonies, 1760-1838* (Palgrave Macmillan, 2004), Carey, Brycchan. *British Abolitionism and the Rhetoric of Sensibility: Writing, Sentiment, and Slavery, 1760–1807* (Palgrave Macmillan, 2005).

случаи се явяват отражение на психологическото състояние на персонажите или съставляват платно, върху което те проектират вътрешния си смут и го използват като отражение на личността. Удачен пример в случая е Клетата Маргарит („Poor Marguerite”), която:

climbs the steep of shaggy torn —
Now on the jutting cliff she stands,
And clasps her cold, — but snow-white hands,
And now aloud she chaunts her strain
While fiercely roars the troublous main.
Now the white breakers curling shew
The dread abyss that yawns below,
And still she sighs, „the sound is sweet,
It seems to say, POOR MARGUERITE!” (89-98)

Природното възвишено тук служи да екстернализира душевното състояние и личностен разпад на персонажа. Също както в „Сафо и Фаон” героинята в стихотворението се идентифицира с бушуващите природни сили и не се страхува от мощта им; напротив, тя ги счита за успокояващи и съчувстващи на болката ѝ.

Може да се твърди, че подобно на Смит, в „Лирически сказания” Робинсън също деконструира мита за идиличния пасторал на провинцията, като описва другата, неприятна, страна на живота в провинцията: а именно, нищета, умопомрачение, дислокация и фрагментарност. Както пише Стюърт Кърън:

Общата тема в патетичната поезия на Робинсън е внезапното и цялостно изместване на устоите, върху които се крепи съществуването [. . .]. Револуционните и контрареволуционни военни действия в Европа стоят зад цели седем от общо двадесет и две стихотворения и се изразяват в рушенето на семейното огнище . . . неизбежността . . . блуждаещи или изселени хора. Това е един тъжен свят, в който се наблюдават непрестанни злоупотреби с властта, свят, в който войските не правят добро никому, в който класовия конфликт е системен и не може да бъде замаскиран с либерален компромис, и в който не прескриптивизъм, а лудост и алиенация изглежда са очевидния логическия завършек на

интродукцията на социалните условия. („Mary Robinson’s *Lyrical Tales in Context*” 31)

Наред с всичко казано дотук, Робинсън засяга въпроса със старите феодални форми на управление и репресивни патриархални практики, като използва готическите тропи и архитектура, за да представи критическия си коментар относно позицията на жените в обществото, тяхното обективизиране и потъпкване на права от мъжката власт, както и моралната празнота на хора, жадуващи власт и богатство. Темата за патриархалното потисничество се разисква в стихотворения като „The Poor, Singing Dame” и „Golfre; A Gothic Swiss Tale.” В „The Haunted Beach,” например, Робинсън използва готическото като психологически способ да покаже моралната деградация на рибар, който извършва убийство, за да се сдобие с богатството на корабкрушенец.

Социалната програма на Мери Робинсън в „Лирически сказания” разглежда и оспорва съмнителните политики и етос на осемнадесети век в обществено-политически план, за да подчертае тяхната дисфункция и нужда от преосмисляне. Също както Смит, Робинсън счита нездравата амбиция, войната, робството и потисничеството като противоречащи на разума, естествените права и човешки свободи и хуманността.

Заклучение

Целта на това изследване бе да покаже начините, по които Шарлот Смит и Мери Робинсън изграждат имиджа си на жени с будно социално и политическо съзнание. Съпоставката на творчеството на двете авторки се стреми да подчертае как и двете използват популярни дискурси и прийоми, за да изразят социалните и политическите си възгледи и достигнат до общественото съзнание. Това става през прочит на идеята за чувствата като признак не само на индивидуална чувствителност, но и за разбиране на човешката природа като цяло. По тази причина разумът и чувствата се явяват не като взаимоизключващи се опозиции, а като координиращи се принципи, които играят ключова роля във формирането на индивидуално и социално съзнание.

Разумът и чувствата са тясно свързани с нравствеността и допринасят за нейното морално усъвършенстване и прилагане в обществен план. Поддържането на идеята за разума като движеща сила на интелекта и промяната към по-добро общество спомага за разпространяването на политическите възгледи на двете авторки по отношение на равенството и гражданските свободи. Последните са подкрепени от идеята за естествените права като неотменни за всяко човешко същество.

Дискурсът за чувствителността, който е фокус на изследването, се свързва и с идеята за съпричастност към положението на обществено онеправданите, стилистично демонстрирана и чрез фигурата на „безпристрастния наблюдател.“ Това позволява включването на жените-

поети в политическите контексти на епохата. Освен това съдейства и за заявяването на позиции по въпроси касаещи националната идентичност, формите на управление, социалните институции, класовите различия, робството и военните политики. Приемайки ролята на безпристрастния наблюдател, Смит и Робинсън демонстрират трезво разбиране и обективност, като същевременно изпълняват моралния си дълг към обществото като негови членове и като писатели, които, както Пърси Биш Шели пише, възплъщават идеята за поета като „непризна[т] законодате[л] на света.“⁸⁴

В допълнение на идеологическия фокус на изследването се представя и прочит на готическото и възвишеното като естетически способности, използвани от две от най-значимите жени поети от епохата. Изследването обвързва употребата им с проблема за

⁸⁴ *A Defence of Poetry* 701.

разума и чувствата във време, в което значението на множество идеи и дискурси бива преосмисляно, поради бързо променящите се контексти. Разбира се, обхватът на изследването е ограничен, тъй като разглежда само две представителки на жени писатели с радикално мислене и се фокусира върху по-централни стихотворения, без да навлиза в детайли в романите им, които също засягат обсъжданите тематики.

Приносът на изследването се състои в тезата как естетическото измерение на поетическите прийоми на Смит и Робинсън е тясно свързано с идеологически и политически послания. Този метод е характерен и за по-късните поети на Романтизма, например Пърси Шели, в чиято поезия природното възвишено и готическото са силно политизирани. Изтъквайки тези стратегии чрез затворен прочит на ключови стихотворения от творчеството на Смит и Робинсън, изследването цели да допринесе към вече съществуващите прочити на творчество на двете авторки и демонстрира спецификата на употребата на популярни тропи и дискурси. Фактът, че желанието и на Смит, и на Робинсън, е да бъдат запомнени като поети, а не като белетристи, също подчертава виждането им за ролята на поета като законодател, ангажиран с публичната сфера. Контролът върху формата и съдържанието на творбите им подчертава валидността на аргументите им и контестира едностранчивото схващане за женската чувствителност като проява, или предпоставка, за ексцесивна емоция. Поезията, „най-независимата дъщеря на възвишения гений,” както пише Джон Телуол, и „рожба на интелектуалната свобода,”⁸⁵ е не само жанр, чрез който Смит и Робинсън демонстрират поетическите си заложи, но и средство за активно участие в политическата сфера.

⁸⁵ „Essay on the Sonnet” в *The Peripatetic*, ed. by Judith Thompson (Wayne State University Press, 2001) 409-418.

Цитирана литература в автореферата

- Backscheider, Paula R. *Eighteenth-Century Women Poets and Their Poetry: Inventing Agency, Inventing Genre*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2005.
- Baker, John Baker. „‘Strange Contrarys’: Figures of Melancholy in Eighteenth-Century Poetry.” *Melancholy Experience in Literature of the Long Eighteenth Century Before Depression, 1660–1800*, ed. by Allan Ingram, Stuart Sim, et al. Palgrave Macmillan, 2011, pp. 83-113.
- Barker-Benfield, G. J. *The Culture of Sensibility: Sex and Society in Eighteenth-Century Britain*. University of Chicago Press, 1996.
- Bragg, Melvyn et al., „The Sublime,” *In Our Time BBC Radio 4*, [bbc.co.uk, https://www.bbc.co.uk/programmes/p004y23j](https://www.bbc.co.uk/programmes/p004y23j).
- Bray, Matthew. „Removing the Anglo-Saxon Yoke: The Francocentric Vision of Charlotte Smith’s Later Works.” *The Wordsworth Circle*, vol. 24, no. 3, 1993, pp. 155-158.
- Burke, Edmund. *A Philosophical Enquiry into the Origin of Our Ideas of the Sublime and Beautiful*. Basil: Printed and fold by J. J. Tourneisen, 1792.
- . *Reflections on the Revolution in France, and on the Proceedings in Certain Societies in London Relative to that Event: In a Letter Intended to Have Been Sent to a Gentleman in Paris*. 11th ed. London: J. Dodsley, in Pall-Mall, 1791.
- Burton, Robert. *The Anatomy of Melancholy, What it is, with all kinds, causes, symptoms, prognostics, and several cures of it. In Three Partitions*. Philadelphia: J. W. Moore, 1857.
- Byrne, Paula. *Perdita: The Literary, Theatrical, Scandalous Life of Mary Robinson*. Random House, 2004.
- Carey, Brycchan. *British Abolitionism and the Rhetoric of Sensibility: Writing, Sentiment, and Slavery, 1760–1807*. Palgrave Macmillan, 2005.
- Carey, Brycchan, Markman Ellis and Sara Salih (eds). *Discourses of Slavery and Abolition: Britain and Its Colonies, 1760-1838*. Palgrave Macmillan, 2004.
- Cheyne, George. *The English Malady, Or a Treatise of Nervous Diseases of All Kinds*. London, 1733.

- Craciun, Adriana. *British Women Writers and the French Revolution, Citizens of the World*. Palgrave Macmillan, 2005.
- Cross, Ashley. *Mary Robinson and the Genesis of Romanticism, Literary Dialogues and Debts, 1784–1821*. New York & London: Routledge, 2016.
- . „He—She Philosophers and Other Literary Bugbears: Mary Robinson’s A Letter to the Women of England.” *Women’s Writing*, 9:1 (2002), 53-68.
- Curran, Stuart. „Mary Robinson’s *Lyrical Tales* in Context.” *Re-Visioning Romanticism: British Women Writers, 1776-1837*, ed. by Carol Shiner Wilson and Joel Haefner. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1994, pp. 17-35.
- . *Poetic Form and British Romanticism*. Oxford University Press, 1986.
- Darcy, Jane. *Melancholy and Literary Biography, 1640-1816*. Palgrave Macmillan, 2013.
- Dolan, Elizabeth A. „British Romantic melancholia: Charlotte Smith’s *Elegiac Sonnets*, medical discourse and the problem of sensibility.” *Journal of European Studies*, vol. 33, no. 3-4, December 2003, pp. 237-253.
- Favret, Mary A. „Coming Home: The Public Spaces of Romantic War.” *Studies in Romanticism*, vol. 33, No. 4, Winter, 1994, pp. 539-548.
- . „Writing, reading and the scenes of war.” *The Cambridge History of English Romantic Literature*, ed. by James Chandler. Cambridge University Press, 2009, pp. 314-334.
- Fay, Elizabeth A. *A Feminist Introduction to Romanticism*. Malden: Blackwell Publishers, 1998.
- Freeman, Barbara Claire. *The Feminine Sublime: Gender and Excess in Women’s Fiction*. London: University of California Press, 1997.
- Fulford, Timothy and Peter J. Kitson (eds). *Romanticism and Colonialism: Writing and Empire, 1780-1830*. Cambridge University Press, 1998.
- Gamer, Michael. *Romanticism and the Gothic: Genre, Reception, and Canon Formation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- Garnai, Amy Garnai. *Revolutionary Imaginings in the 1790s: Charlotte Smith, Mary Robinson, Elizabeth Inchbald*. Palgrave Macmillan, 2009.

- Godwin, William. *Enquiry Concerning Political Justice, and Its Influence on Morals and Happiness. In Two Volumes.* 3rd ed. London: Printed for G. G. and J. Robinson, Paternoster-Row. 1798.
- Griggs, Earl Leslie. „Coleridge and Mrs. Mary Robinson,” *Modern Language Notes*, vol. 45, no. 2, 1930, pp. 90-95.
- Guest, Harriet. *Unbounded Attachment: Sentiment and Politics in the Age of the French Revolution.* Oxford University Press, 2013.
- Gurton-Wachter, Lily. „An Enemy, I suppose, that Nature has made”: Charlotte Smith and the natural enemy.” *European Romantic Review*, vol. 20, no. 2, 2009, pp. 197-205.
- Hume, David. *A Treatise of Human Nature.* Penguin Classics, 1985.
- Hertz, Neil. *The End of the Line: Essays on Psychoanalysis and the Sublime.* New York: Columbia University Press, 1985.
- Jones, Chris. *Radical Sensibility: Literature and Ideas in the 1790s.* Routledge, 1993.
- Kant, Immanuel. *Critique of Judgement*, tr. by Translated by James Creed Meredith. Oxford University Press, 2007.
- . *Observations on the Feeling of the Beautiful and Sublime and Other Writings*, ed. by Patrick Frierson and Paul Guyer. Cambridge University Press, 2011.
- Keith, Jennifer. „The Formal Challenges of Antislavery Poetry.” *Studies in Eighteenth-Century Culture*, ed. by Catherine E. Ingrassia and Jeffrey S. Ravel. Johns Hopkins University Press, 2005, pp. 97-124.
- Kelley, Gary. *Women, Writing, and Revolution, 1790-1827.* Clarendon Press, 1993.
- Kelley, Theresa M. „Romantic Histories: Charlotte Smith and *Beachy Head*,” *Nineteenth-Century Literature*, vol. 59, no. 3, December 2004, pp. 281-314.
- Kitson, Peter. *Romantic Literature, Race, and Colonial Encounter.* Palgrave Macmillan, 2007.
- Kristeva, Julia. *Black Sun: Depression and Melancholia.* Translated by Leon S. Roudiez. New York: Columbia University Press, 1989.
- Labbe, Jacqueline M. *Charlotte Smith: Romanticism, Poetry, and the Culture of Gender.* Manchester University Press, 2003.

- Labbe, Jacqueline (ed). *Charlotte Smith in British Romanticism*. Pickering & Chatto, 2008.
- Lawlor, Clark. „Fashionable Melancholy.” *Melancholy Experience in Literature of the Long Eighteenth Century Before Depression, 1660–1800*. Edited by Allan Ingram, Stuart Sim, et al. Palgrave Macmillan, 2011, pp. 25-53.
- Lokke, Karri. „The Mild Dominion of the Moon”: Charlotte Smith and the Politics of Transcendence.” *Rebellious Hearts: British Women Writers and the French Revolution*, ed. by Adriana Craciun and Kari E. Lokke, State University of New York Press, 2001, pp. 85-106.
- Longinus. „On the Sublime.” *Classical Literary Criticism*, tr. by Penelope Murray and T. S. Dorsch, Penguin Books, 2005, pp. 113-166.
- Lyotard, Jean-François. *Lessons on the Analytic of the Sublime*. Stanford University Press, 1994.
- Manning, Susan. „Sensibility,” *The Cambridge Companion to English Literature, 1740-1830*, ed. Thomas Keymer. Cambridge University Press, 2004. 80-99.
- McGann, Jerome. *The Poetics of Sensibility*. Oxford: Clarendon Press, 1996.
- Mee, Jon. *Print, Publicity and Radicalism in the 1790s: The Laurel of Liberty*. Cambridge University Press, 2016.
- Mellor, Anne K. *Romanticism and Gender*. Routledge, 2013.
- . „The Female Poet and the Poetess: Two Traditions of British Women’s Poetry, 1780-1830.” *Studies in Romanticism*, vol. 36, no. 2, 1997, pp. 261-276.
- Merry, Robert. *The Laurel of Liberty, a Poem*. London: Printed by John Bell, 1790.
http://access.bl.uk/item/viewer/ark:/81055/vdc_000000047CB8.
- Miles, Robert. „The 1790s: the effulgence of Gothic.” *The Cambridge Companion to Gothic Fiction*, ed. Jerrold E Hogle, Cambridge University Press, 2002, pp. 41-62.
- Paley, Morton D. *Apocalypse and Millennium in English Romantic Poetry*. Oxford: Clarendon Press, 1999.
- Paine, Thomas. *Rights of Man*. Penguin, 1984.
- Pascoe, Judith (ed.). *Mary Robinson: Selected Poems*. Ontario: Broadview Press, 2000.
- Paulson, Ronald. *Representations of the Revolution (1789-1820)*. Yale University Press, 1983.

- Pipkin, John G. „The Material Sublime of Women Romantic Poets.” *Studies in English Literature, 1500-1900*, vol. 38, no. 4, 1998, pp. 597-619.
- Pinch, Adela. *Strange Fits of Passion: Epistemologies of Emotion, Hume to Austen*. Stanford University Press, 1996.
- Porter, James I. *The Sublime in Antiquity*. Cambridge University Press, 2016.
- Prins, Yopie. *Victorian Sappho*. Princeton: Princeton University Press, 1999.
- Robinson, Daniel. *The Poetry of Mary Robinson, Form and Fame*. New York: Palgrave Macmillan, 2011.
- Robinson, Mary. *Hubert de Sevrac: A Romance of the Eighteenth Century. In Three Volumes*. Dublin: Printed by B. Smith, C. Browne, and H. Colbert, 1797.
- . *The False Friend: A Domestic Story. In Four Volumes*. London: Printed for T. N. Longman and O. Rees, Paternoster-Row, 1799.
- . *A Letter to the Women of England and The Natural Daughter*. Ed. by Sharon M. Setzer. Ontario: Broadview Literary Texts, 2003.
- . „Impartial Reflections on the Present Situation of the Queen of France,” ed. by William D. Brewer and Sharon M. Setzer, *The Works of Mary Robinson*, 8 vols., gen. ed. by William D. Brewer. London: Pickering & Chatto, 2010.
- . *Mary Robinson: Selected Poems*, ed. by Judith Pascoe. Broadview Press, 1999.
- . *Monody to the Memory of the Late Queen of France*. London: Printed by T. Spilsbury and Son, Snow-Hill; and sold by J. Evans, No. 32, Paternoster-Row; and T. Beckett, Pall-Mall, 1793.
- Schiller, Friedrich von. „Of the Sublime: Towards the Further Realization of Some Kantian Ideas.” Translated by William F. Wertz, Jr. *Fidelio, volume 13, number 1-2, Spring-Summer 2004*, pp. 90-99. Schiller Institute www.schillerinstitute.org/fidelio_archive/2004/fidv13n01-02-2004SpSu/fidv13n01-02-2004SpSu_090-friedrich_schiller_of_the_sublim.pdf .
- . „On the Sublime,” tr. by William F. Wertz, Jr. www.archive.schillerinstitute.com/transl/trans_on_sublime.html
- Shelley, Percy Bysshe. „A Defence of Poetry.” *The Major Works*, ed. by Zachary Leader and Michael O’Neill. Oxford University Press, 2009. (2003)

- Sickels, Eleanor M. *The Gloomy Egoist, Moods and Themes of Melancholy from Gray to Keats*. Columbia University Press, 1932.
- Smith, Adam. *The Theory of Moral Sentiments*. London: Printed for A. Miller, 1761.
- Smith, Charlotte. *Desmond*, ed. by Antje Bank and Janet Todd. Broadview Press, 2001.
- . *The Banished Man. A Novel. In Four Volumes*. London: Printed for T. Cadell, Jr. and W. Davies, 1794.
- . *The Poems of Charlotte Smith, ed. by Stuart Curran*. New York: Oxford University Press, 1993.
- . *The Young Philosopher. A Novel. In Four Volumes*. London: Printed for T. Cadell, Jr. and W. Davies, in the Strand, 1798.
- Tayebi, Kandi. „Undermining the Eighteenth-Century Pastoral: Rewriting the Poet’s Relationship to Nature in Charlotte Smith’s Poetry.” *European Romantic Review*, 15:1, 2004, pp. 131-150.
- Terry, Richard. „Philosophical Melancholy.” *Melancholy Experience in Literature of the Long Eighteenth Century Before Depression, 1660–1800*, ed. by Allan Ingram, Stuart Sim, et al. Palgrave Macmillan, 2011, pp. 54-82.
- Thelwall, John. *The Peripatetic*, ed. by Judith Thompson. Wayne State University Press, 2001.
- van Sant, Ann Jessie. *Eighteenth-Century Sensibility and the Novel: The Senses in Social Context*. Cambridge University Press, 1993.
- Vila, Anne C. *Enlightenment and Pathology: Sensibility in the Literature and Medicine of Eighteenth-Century France*. Baltimore and London: Johns Hopkins University Press, 1998.
- Watson, J. R. *Romanticism and War, A Study of British Romantic Period Writers and the Napoleonic Wars*. Palgrave Macmillan, 2003.
- White, R. S. *Natural Rights and the Birth of Romanticism in the 1790s*. Palgrave Macmillan, 2005.
- Weiskel, Thomas. *The Romantic Sublime: Studies in the Structure and Psychology of Transcendence*. Johns Hopkins University Press, 1986.

- Wollstonecraft, Mary. *A Vindication of the Rights of Men, A Vindication of the Rights of Woman, An Historical and Moral View of the French Revolution*, ed. by Janet Todd. Oxford University Press, 1994.
- . *Letters Written During a Short Residence in Sweden, Norway, and Denmark*. London: printed for J. Johnson, St. Paul's Church-Yard, 1796.
- . *Historical and Moral View of the Origin and Progress of the French Revolution and the Effect it Has Produced in Europe*. London, 1794.
- . *The Love Letters of Mary Wollstonecraft to Gilbert Imlay, With a Prefatory Memoir By Roger Ingpen. ILLUSTRATED WITH PORTRAITS*. Edited by Roger Ingpen. Philadelphia: J. B. Lippincott Company; London: Hutchinson & Co., 1908.
- Wordsworth, William. *The Poems of William Wordsworth, D.C.L., Poet Laureate, Etc. Etc.* London: Edward Moxon, 1845.
- Wordsworth, William and Samuel Taylor Coleridge. *Lyrical Ballads: 1798 and 1802*, ed. by Fiona Stafford. Oxford University Press, 2013.
- Yaeger, Patricia. „Toward a Female Sublime.” *Gender and Theory: Dialogues on Feminist Criticism*, ed. by Linda Kauffman, New York: Basil Blackwell, 1989.

ПРИНОСНИ МОМЕНТИ

1. Дисертацията представлява първото българско изследване върху творчеството на Шарлот Смит и Мери Робинсън като жени поети, които са ключови за развитието на Романтизма.
2. Изследването цели да направи съпоставка на поезията на Шарлот Смит и Мери Робинсън чрез близко четене, като предложи по-разширен анализ на ролята и представянето на разума и чувствата в творчеството им. Фокусът върху разума и чувствата и различните им контексти в дисертацията също допринася към историческата важност на двата концепта и употребата им, като по този начин показва развитието им в по-широк план.
3. Изследването разглежда позицията на Смит и Робинсън спрямо разума и чувствата като идеологически принципи, тясно свързани с политическата идея за естественото право и други значими за периода политически въпроси. В тази връзка изследването цели да представи по-подробен анализ на употребата на готическото и възвишеното като естетически прийоми, които подчертават не само идеологическите идеи на писателките (поетически и политически). По този начин близкото четене на текстовете и съпоставката им с други ключови текстове за периода цели да предостави по-пълна картина на тяхната употреба в контекста на събитията и дискурсите от края на осемнадесети и началото на деветнадесети век.
4. Като част от изследването се представя прочит на сонетния цикъл „Сафо и Фаон” на Мери Робинсън през призмата на меланхолията, както и прочит на „Пътят на свободата” в контекста на апокалиптичния и хилиастичния дискурс.
5. Като цяло, дисертацията цели да допринесе към вече съществуващите трудове върху творбите на Смит и Робинсън, с което да разшири разбирането за цялостното им творчество и неговите проблематики.

СПИСЪК С ПУБЛИКАЦИИ

1. „Rhetorical Strategies in the Prefaces to Charlotte Smith’s *Elegiac Sonnets* and Mary Robinson’s *Sappho and Phaon*,” *XIII-та Научна конференция на нехабилитираните преподаватели и докторанти във ФКНФ*, ed. by Madlen Danova. Sofia University Press, 2017, pp. 140-155.
2. „Underworld Architectonics in John Keats’s *The Fall of Hyperion*.” *Journal of Romanticism*, vol. 1, ed. by Richard Berkeley. Paris, 2016, pp. 87-107.
3. „Sensibility, Melancholia, and Subjectivity in Mary Robinson’s *Sappho and Phaon*,” *Romanticism on the Net*, #71 (Fall 2018), ed. by Michael Eberle-Sinatra. 2018. <http://ronjournal.org>.

